

PERHEKUNTOUTUSTA PIKKULASTENKOTIIN

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Syksy 2008
Airaksinen Kirsti ja Nikkilä Outi

Lahden ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Kirsti Airaksinen ja Outi Nikkilä: Perhekuntoutusta Pikkulastenkotiin

Sosiaalialan opinnäytetyö 53 sivua, 2 liitesivua

Syksy 2008

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli perhekuntoutusmallin luominen Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkotiin. Pikkulastenkoti on Lahden kaupungin ylläpitämä lastensuojelulaitos, joka tarjoaa lastensuojelun palveluita vauvoille ja pikkulapsille sekä heidän perheilleen. Pikkulastenkodin asiakkuuteen pääsee sosiaalityöntekijän päätöksellä.

Teoriaosuudessa olemme käsitelleet lastensuojelulain keskeisiä kohtia sekä perhekuntoutusta ja siihen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Olemme pyrkineet huomioidaan sekä työntekijän että lapsen ja perheen näkökulmat.

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus, jonka menetelmänä käytettiin avoimet kysymykset sisältävää verkkokyselyä. Tutkimuksen kohderyhmäksi valitsimme Lahden kaupungin palveluksessa olevat lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Osa tutkimusta on olemassa olevaan perhekeskustoimintaan tutustuminen ja perhekuntoutusyksiköiden toimintatapojen vertailu. Perhekuntoutuksen suunnittelussa hyödynnettiin kyselyä, vertailua ja prosessikuvausta.

Opinnäytetyön tuloksena voidaan todeta, että perhekuntoutusyksiköiden toimintatavoissa on yhtäläisyyksiä ja ne ovat samansuuntaisia kuin verkkokyselyssä saamamme vastaukset. Opinnäytetyön teoriaosuutta ja tuloksia on mahdollista hyödyntää Pikkulastenkodin perhekuntoutustyössä ja sen suunnittelussa.

Avainsanat: lastensuojelu, perhe, perhekuntoutus, palveluprosessi

Lahti University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

Authors: Kirsti Airaksinen and Outi Nikkilä

53 pages, 2 appendices

Autumn 2008

ABSTRACT

The objective of the Bachelor`s thesis was to create family rehabilitation method at Pikkulastenkoti. Pikkulastenkoti is a child welfare establishment, which is maintained by the city of Lahti. Pikkulastenkoti provides child welfare services for babies, infants and their families. The customers of Pikkulastenkoti are chosen by a social worker.

The theoretical part contains the essential points of the Child Welfare Act and the family rehabilitation and related key concepts. In it attention was paid to both the employees and child`s and family`s aspects.

The research was qualitative and a method of open questions containing a network poll was used. For our target group we chose child welfare social workers who are employed by the city of Lahti. One part of this research was to get acquainted with the existing family center activities and to compare the working habits of family rehabilitation units.

The results of the thesis show that the family rehabilitation services` operating methods have similarities and they are in the same line with network received replies. The theoretical parts and the results of this thesis can be used in the family rehabilitation and it`s planning at Pikkulastenkoti.

Keywords: child welfare, family, family rehabilitation

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. LASTENSUOJELUN TARJOAMAT PALVELUT PIKKULAPSIPERHEILLE	4
2.1. Avohuolto lastensuojelulaissa	5
2.2. Avohuollon tukitoimet pikkulapsiperheille	5
2.3. Huostaanotto	6
3. VAUVA- JA PIKKULAPSIPERHEET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA	7
3.1. Lasten ikä asiakkuuden alkaessa	8
3.2. Lasten perhetausta	9
3.3. Asiakkuuden taustatekijöitä	9
4. PERHE JA VANHEMMUUS	10
4.1. Perhe käsitteenä	11
4.2. Perheen merkitys	12
4.3. Vanhemmuus pikkulapsiperheissä	12
4.4. Riittämätön vanhemmuus	14
5. PERHEKESKUS	15
6. PERHEKUNTOUTUKSEN MÄÄRITTELY	16
7. PERHEKUNTOUTUSMUOTOJA JA TYÖMENETELMIÄ	18
7.1. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa	18
7.2. Perhekuntoutuksessa käytettävät menetelmät ja käytännöt	19
7.2.1. Vanhemmuuden roolikartta ja elämänjana	19
7.2.2. Dialogi	20
7.2.3. Verkostotyö	21
7.3. Perhekuntoutuksen tuottajia	22
8. KOKEMUKSIA JA KEHITTÄMISIDEOITA PERHEKUNTOUTUKSESTA	24
8.1. Perhekuntoutuskokemuksia vanhempien kannalta	24

8.2. Perhekuntoutus koko perheen kannalta	25
8.3. Perhekuntoutus ja lapset	25
9. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
9.1. Tutkimuksen tarkoitus	28
9.2. Tutkimuksen kohde	29
9.3. Tutkimusmenetelmä	29
9.4. Kyselytutkimus	30
9.5. Tiedonkeruun toteutus / tutkimuksen kulku	31
9.6. Tutkimuksen tulokset	32
10. PERHEKUNTOUTUSYKSIKÖJEN VERTAILUA	33
11. PERHEKUNTOUTUKSEN SUUNNITTELU TUOTTEISTAMISEN AVULLA	36
11.1 Tuotteistaminen	37
11.2 Prosessiajattelu tuotteistamisen tukena	38
11.3. Palveluprosessin määrittely	39
11.3.1. Vireillepano	39
11.3.2. Palvelusuunnitelman laadinta	40
11.3.3. Palvelun toteuttaminen, arviointi ja lopettaminen	41
12. MALLI PERHEKUNTOUTUKSEN PALVELUPROSESSIKSI PIKKULASTENKOTIIN	41
13. POHDINTA	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	53

1. JOHDANTO

Huomattavan suuri osuus, jopa 30 %, uusista lastensuojelun asiakkaista on vauvoja ja pikkulapsia (Heino 2007). Lastensuojelulaitoksessa asuvat vauvat ja pikkulapset herättävät tunteita ja keskustelua. Pienet lapset eivät ole itse voineet vaikuttaa tilanteeseensa, vaan kaikki vauva- ja pikkulapsiperheiden lastensuojelutarpeeseen johtaneet tekijät liittyvät vanhemmuuteen ja vanhemmuuden puutteisiin.

Lastensuojelutyölle on määritelty laissa suuri ammatillinen vastuu vanhemmuuden tukemisen toteutumisessa. Erilaisia työmenetelmiä on kehitelty, jotta lapsi saisi kotona turvan ja huolenpidon niin, ettei häneen tarvitsisi kohdistaa lastensuojelun viimesijaista toimenpidettä, huostaanottoa. Uusi lastensuojelulaki korostaa entistä selkeämmin sitä, että aletaan miettiä keinoja, joilla voidaan ehkäistä perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelun tarvetta. Lastensuojelun palveluita tullaan tarvitsemaan edelleenkin, sillä poliittiset päättäjät eivät ole sitoutuneet siihen, että voimavaroja olisi riittävästi ja talousarvioissa näkyisi selkeästi panostus ehkäisevään työhön.

Perhetyö on yksi lastensuojelun avohuollon työmuodoista. Perhetyö on yleensä kotona tehtävää lastensuojelutyötä. Se on keskusteluapua, tukea erilaisissa arjen toiminnoissa ja ohjausta vanhemmille heidän kasvatustehtävässään. Perhetyössä voidaan tehdä vanhemmuuden arviointia ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyötä voidaan antaa myös laitoshoitona, jolloin koko perhe tai lapsi on sijoitettuna laitokseen, silloin on kyse perhekuntoutuksesta. (Heino 2007.) Perhekuntoutus voidaan lukea siten perhetyön yhdeksi työmuodoksi. Perhekuntoutus on toiminnallinen työmuoto, jossa keskeisenä tavoitteena on lapsiperheen arjen ja voimavarojen tukeminen sekä vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen kehittäminen (Hurtig 1999, 60).

Lahden kaupungin järjestämiin lastensuojelun työmuotoihin ei ole vielä varsinaisesti kuulunut perhekuntoutus. Ensi- ja turvakodin antama perhekuntoutus PuolenMatkanTalossa on täyttänyt tätä aukkoa Lahdessa. Perhekuntoutus on noussut merkittäväksi työmuodoksi lastensuojelussa. Lahdessa sosiaalityöntekijät ovat ilmaisseet mielipiteensä, että tarve tällaiseen työmuotoon on olemassa. Uusi lastensuojelulaki velvoittaa järjestämään perhekuntoutusta tarpeen mukaan.

Valitsemamme teoriaosuuden avulla haluamme lisätä tietämystä ja ymmärtämystä keskeisistä tekijöistä pikkulapsiperheiden tukemisessa sekä perhekuntoutuksessa käytettävistä menetelmistä. Perhekuntouksesta tehtyihin tutkimuksiin sekä toimiviin perhekuntoutusyksiköihin tutustuminen vahvistivat omia näkemyksiämme siitä, että perhekuntoutus on hyvä työväline pikkulapsiperheiden vanhemmuuden tukemiseen ja arjen hallinnan ohjaamiseen. Prosessikuvaus ja tuoteistaminen auttoivat perhekuntoutusmallin kehittämisessä.

Pikkulasten koti muutti Metsäkankaalle kesällä 2007. Siten mahdollistui se, että perhekuntoutusta voitiin alkaa suunnitella, koska toimintaa varten oli tilat. Uuden lastensuojelulain mukainen työntekijöiden lukumäärä Pikkulasten kodilla lupaa myös sen, että perhekuntoutus voidaan aloittaa vuonna 2009. Myös päättäjät ovat olleet myönteisiä hankkeelle. Tuleva käytäntö muokkaa sitä, millaiseksi perhekuntoutus muodostuu, mutta tärkeänä johtoajatuksena tulee olemaan pienen lapsen etu, vanhemmuuden oikea tukeminen siten, että lapsi saa mahdollisimman hyvän kasvualustan.

2. LASTENSUOJELUN TARJOAMAT PALVELUT PIKKULAPSIPERHEILLE

Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1936. Se oli pohjana vuoden 1983 lastensuojelulaille. Lain voimassaoloaikana tapahtui suuria muutoksia muun muassa perherakenteissa ja vanhemmuudessa, teknologiassa sekä kansainvälistymisessä. Näillä yhteisöllisillä ja yhteiskunnallisilla muutoksilla oli vaikutuksensa myös lasten ja nuorten elämään sekä heidän oirehtimiseensa. Lastensuojelun kokonaisuudistukseen tähdännyt työ aloitettiin 1990-luvulla. (Mahkonen 2007, 26 - 27, 31.)

Tammikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2008 tuli voimaan uusi lastensuojelulaki. Tällä uudella lastensuojelulla kumottiin vuoden 1983 lastensuojelulaki ja tätä uutta lakia on sovellettava kaikissa tapauksissa, vaikka muussa lainsäädännössä viitattaisiin entiseen lakiin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 94§.) Lastensuojelulain uudistuksessa on pyritty säännösten selkiyttämiseen, ajanmukaistamiseen ja täydentämiseen. Lisäksi uudessa laissa on korostettu huoltajan vastuun ensisijaisuutta sekä uutena työmuotona laissa on ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö. Laissa on myös uusia säännöksiä, jotka koskevat muun muassa lapselle määrättävää edun valvojaa, lastensuojelun asiakkuuden alkamista ja lastensuojelutarpeen selvitystä. (Mahkonen 2007, 27, 31.)

Lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007, 1§). Lain tarkoitus on vaikuttaa yleisiin kasvuoloihin, tukea huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttaa perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua, ja näin pyrkiä turvaamaan lapsen edellä mainitut oikeudet. Ennaltaehkäisevän työn lisäksi lastensuojelulain tavoite on turvata lapsen edun toteutumista myös silloin, kun lapsen vanhempi tai huoltaja ei kykene siitä huolehtimaan tai kun lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa terveyttään tai kehitystään. (Mahkonen 2007, 59.)

2.1. Avohuolto lastensuojelulaissa

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä,

1) jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen kehitystä; taikka

2) jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään (Lastensuojelulaki 417/2007, 34§).

Avohuollon tehtävänä on lapsen kasvuolojen kehittäminen ja vanhemmuuden sekä vanhempien kasvatuskyvyn tukeminen. Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää joko pelkästään lapseen kohdistuvina tai siten, että palveluja ja tukitoimia järjestetään perheen vanhemmille tai koko perheen palveluina ja tukitoimina. Avohuollon tukitoimien järjestämisen edellytys on vapaaehtoisuus eli pienten lasten vanhempien on annettava niihin suostumus. (Räty 2007, 201 - 202.)

Lapselle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhe- tai laitoshoidtoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan henkilön kanssa. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin, jolloin edellytyksenä on, että sijoitus on tarpeen 1) lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, 2) lapsen kuntouttamiseksi tai 3) lapsen huolenpidon järjestämisestä väliaikaisesti. Lasta ei saa toistuvasti sijoittaa avohuollon tukitoimena eikä myöskään silloin, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät. (Lastensuojelulaki 417/2007, 37§.)

2.2. Avohuollon tukitoimet pikkulapsiperheille

Perhetilanteet, joissa avohuollon tukitoimenpiteitä käytetään voivat olla hyvinkin erilaisia, kyseessä voi olla esimerkiksi avioerotilanne, perheen akuutti kriisi, perheväkivalta tai taloudelliset ongelmat. Perheen tilanteesta ja/tai lapsen ongelmista johtuen käytettävät tukimuodot vaihtelevat suuresti. Perheellä on esimerkiksi mahdollisuus saada tukea ja ohjausta ongelmatilanteen selvittämiseen, jolloin voidaan käyttää sosiaalityön tai perheneuvolan neuvonta- ja ohjauspal-

veluja. Avohuollon tukitoimena voidaan järjestää myös vertaisryhmätoimintaa, jolloin samanlaisessa tilanteessa olevat henkilöt voivat käsitellä yhteisiä ongelmiaan. (Räty 2007, 202, 208.)

Perhetyö on olennainen avohuollon tukitoimi pikkulapsiperheissä. Sen avulla tuetaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Perhetyö tapahtuu usein perheen kotona, jolloin perhe saa keskusteluapua ja ohjausta arjen toiminnoissa. Ennalta ehkäisevää lastensuojelua on myös lapsiperheiden kotipalvelu, jolloin perhe saa apua, tukea ja opastusta kodin ja lasten hoidossa. Osana perhetyötä voidaan tehdä vanhemmuuden arviointia. (Räty 2007, 207 - 208.) Perhe ja laitoshoidon perhetyö voi olla tuen tarpeen arviointia tai perhekuntoutusta, jolloin koko perhe tai lapsi on sijoitettuna (Heino, luento 2007).

Oman opinnäytetyömme kannalta keskeisin avohuollon tukitoimi on koko perheen sijoitus. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tarvittaessa järjestettävä avohuollon tukitoimena koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidon (Lastensuojelulaki 417/2007, 36§). Silloin kun kyseessä on lastensuojelulain 36§ mukainen koko perheen sijoitus kuntouttavana perhehoitona, voidaan mielestämme käyttää myös termiä perhekuntoutus. Kyseessä olevaa koko perheen hoitoa voidaan Rädyn mukaan (2007, 208) järjestää esimerkiksi lastenkodissa tai päihdehuollon laitoksessa.

2.3. Huostaanotto

Huostaanottoa käsittelemme opinnäytetyössämme, koska on mahdollista, että perhekuntoutus todetaan riittämättömäksi keinoksi tukea perhettä, jolloin huostaanotto on tehtävä lasten kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Perhekuntoutukseen voi joskus tulla myös sellainen perhe, jossa huostaanotto on jo tehty ja perhe on kuntoutuksessa siksi, että lapsi voisi kotiutua biologiseen perheeseen. Lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän ri-

kollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellä.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§.)

Huostaanoton perusteet ovat joko lapsen kasvuoloissa olevat puutteet tai lapsen oma käyttäytyminen. On myös mahdollista, että huostaanoton perusteena on samanaikaisesti sekä kasvuoloissa olevat puutteet että lapsen oma menettely tai käyttäytyminen. (Räty 2007, 228.)

Kun lastensuojelulain mukaiseen avohuoltoon tai huostaanottoon ryhdytään, niin edellytyksenä on, että joko lapsi itse vaarantaa omalla toiminnallaan vakavasti omaa kasvua tai kehitystä tai vaihtoehtoisesti lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa on niin suuria puutteita, että lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu. (Lastensuojelulaki 417/2007, 34§, 40§.) Erityisesti silloin, kun lastensuojelutyötä tehdään vauva- ja pikkulapsiperheissä, voidaan todeta, että kaikki lastensuojelutarpeeseen johtaneet tekijät liittyvät jollakin tavalla huolenpidossa ja kasvuolosuhteissa oleviin puutteisiin. Pieni lapsi ei voi omalla toiminnallaan niin vakavasti vaarantaa terveyttään tai kehitystään, että edellytykset avohuollon tukitoimille tai huostaanotolle olisivat olemassa.

3. VAUVA- JA PIKKULAPSIPERHEET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA

Koska suunnittelemme perhekuntoutustoimintaan lastensuojelun asiakasperheille, on mielestämme tärkeää tutustua lastensuojelun asiakkuuteen liittyviin tutkimus- ja tilastotietoihin. Tutustuimme kahteen eri julkaisuun, joista yritimme löytää keskeiset tekijät suhteessa oman opinnäytetyömme kohderyhmään. Perehdyimme Tarja Heinon tutkimukseen ”Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat”

(<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/>). Se toi näkyviin lasten ja perheiden moninaisuuden sekä elämäntilanteiden ja elinolosuhteiden kirjon, jossa lastensuojelun asiakkuus alkaa. Mitään tiettyä yksittäistä tekijää ei ole, mutta joitakin tyypillisiä tekijöitä elämäntilanteista ja elinolosuhteista löytyy.

Toinen oman opinnäytetyömme kannalta merkityksellinen työ on Vantaalla tehty tilastollinen tarkastelu, jonka kohteena on vuosien 2001 – 2005 aikana laitossiasiakkuuteen yksivuotiaina tai sitä nuorempina tulleet vauvat. Laitossiasiakkuuteen tulleita vauvoja oli yhteensä 108. Tutkimuksessa kerättiin tietoja muun muassa lastensuojelutoimenpiteen perusteina olevista syistä, perheen sosiaali-ekonomisesta asemasta ja lapsen kasvuolojen riskitekijöistä. (Puustinen-Korhonen 2006, 2 - 3.) Vantaan tilastoihin perustuvat tiedot ovat hyvin samansuuntaisia kuin edellä mainitun Heinon tutkimuksen tulokset. Vantaan tilastollisen tarkastelun kohderyhmä on erityisen mielenkiintoinen, koska Metsäkankaan perhekeskuksen asiakkaissa vauvaperheitä on huomattavan paljon.

3.1. Lasten ikä asiakkuuden alkaessa

Heinon tutkimuksessa (2007) havaittiin, että lastensuojelun asiakkuuteen tulleet lapset olivat eri-ikäisiä ja eri kehitysvaiheissa, mutta selvästi eniten uusina asiakkaana oli vauvoja. Alle vuoden vanhoja vauvoja oli 15 % kaikista ikäluokista. Vantaalla toteutetun tilastollisen tarkastelun mukaan noin joka kymmenes lastensuojelulaitosten asiakas aloitti asiakkuutensa vauvana (Puustinen-Korhonen 2006, 2). Yleensäkin pienten lasten osuus uusista lastensuojelun asiakaslapsista oli huomattavan suuri. Melkein joka kolmas (30 %) uusi asiakaslapsi oli alle 3-vuotias. (Heino 2007.)

Nämä tutkimustulokset ovat huomionarvoisia, koska Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkodissa työskentely kohdistuu juuri vauvoihin ja alle 3-vuotiaisiin sekä heidän perheisiinsä. Vuoden 2006 asiakaslapsista Pikkulastenkodissa oli alle vuoden ikäisiä 8 lasta ja 1 - 3 -vuotiaita oli työnpiirissä 14. Yhteensä sijoitettuja lapsia oli 36.

3.2. Lasten perhetausta

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleen pienen lapsen elämä sijoittuu perheen piiriin, sen vuoksi on hyvä tarkastella vanhempien ja perheen taustaa, koska se auttaa hahmottamaan lapsen asiakkuuteen johtaneen tilanteen. Heinon tutkimuksen (2007) mukaan lastensuojelun asiakkaaksi tulleiden lasten perheissä oli useimmiten kaksi aikuista. Erityistä uusissa lastensuojelun asiakasperheissä on, että yli puolet lapsista (56 %) elää eri tavoin muuttuneessa perherakenteessa, vaikka lapsista 30 % on alle 3-vuotiaita. Muuttuneella perherakenteella tarkoitetaan kuolemaperheitä, eroperheitä, vuoroasumisperheitä, uusperheitä ja muita asuinperheitä.

Lastensuojeluasiakkuuteen tulevien lasten asuinperheen vanhempien työmarkkina-asema eroaa väestön keskimääräisestä. Lastensuojelunasiakasperheille on ominaista varsin huono työllistyminen. Lapsista 43 % asui perheessä, jossa jommallekummalle tai kummallekaan vanhemmalle ei ole kertynyt työhistoriaa. Seurausta vanhempien huonosta työmarkkina-asemasta on, että usein lastensuojelun asiakkaaksi tulevat lapset asuvat köyhissä perheissä. Tämän tutkimuksen perheistä joka toinen oli toimeentulotuen asiakkaana tuttu. Lastensuojelun asiakkaiden perheissä saadaan huomattavasti keskimääräistä useammin toimeentulotukea.

(<http://www.stakes.fi>.)

3.3. Asiakkuuden taustatekijöitä

Vantaalla tehdyn tilastollisen tarkastelun mukaan vanhemman mielenterveyteen liittyvät syyt olivat kaikkein yleisimpiä syitä vauvojen laitosisiakkuuksien taustoilla. Yleisin yksittäinen syytekijä perhekuntoutukseen tulon taustalla oli vanhemman uupuneisuus. (Puustinen-Korhonen 2006, 8, 12.) Heinon (2007) tutkimuksen mukaan lastensuojeluasiakkuuden taustalla oli useimmiten vanhemman/lapsien jaksamattomuus (37 %). Jaksamattomuuden, uupuneisuuden ja masentuneisuuden tyypillisiä yleispiirteitä olivat esimerkiksi elämän tyhjistyminen, toimeen tarttumisen ja oma-aloitteellisuuden väheneminen sekä vanhemman ja lapsen vastavuoroisen vuorovaikutuksen väheneminen. Pitkittyessään vanhemman uupuminen näkyi huonosti hoidettuina lapsina, sotkuisena kotina ja perheen hoitamatto-

mina asioina. (Puustinen-Korhonen 2006, 8.)

Toinen merkittävä taustatekijä lastensuojeluasiakkuuden alkamisessa oli vanhempien päihdeongelmat. Erityisesti kiireellisesti huostaan otettujen vauvojen taustalla päihdesyyt näkyivät voimakkaasti. Yleisimmin käytetty päihde oli alkoholi ja toiseksi eniten käytetty huumeet. Muitakin riskitekijöitä oli kasautunut eniten juuri niille perheille, joiden vanhemmilla oli päihdeongelma. Riskitekijöistä yleisimmät olivat vanhemman kyvyttömyys vastata lapsen tarpeisiin, parisuhteen ristiriidat, vanhemman uupumus/masennus tai muu mielenterveydellinen syy, vanhempien välinen perheväkivalta, puutteet vauvan perushoidossa ja vanhemman kyvyttömyys vastaanottaa tarjottua tukea. (Puustinen-Korhonen 2006, 11.)

Lastensuojelun asiakkuus on kokonaisuus, johon vaikuttaa perheeseen liittyvien tekijöiden lisäksi esimerkiksi sosiaaliset verkostot ja niistä saatava tuki. Huomion arvoista on, että Vantaalla lastensuojelun laitiasiakkuuteen vuosien 2001 – 2005 aikana tulleista vauvoista joka neljännellä (25 %) oli äiti, jolla ei ollut mitään sosiaalista tukea saatavilla läheisverkostosta (Puustinen-Korhonen 2006, 7).

4. PERHE JA VANHEMMUUS

Jokaisella meistä on olemassa jonkinlainen käsitys siitä, mikä perhe on. Lähes sata prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että aviopari lapsineen muodostaa perheen (Reuna 1997, 7). Tämän perinteisen perhekäsityksen rinnalle on muodostunut nopeasti uusia ja erilaisia perhemuotoja.

Koska opinnäytetyömme aiheena on perhekuntoutusmallin luominen pikkulapsiperheille, niin rajaamme perhe käsitettä koskemaan nimenomaan pikkulapsiperheitä. Omassa työssämme Metsäkankaan perhekeskuksessa asiakasperheisiin kuuluu aina lapsi tai useampia lapsia. Työ kohdistuu erityisesti vauvoihin ja pikkulapsiin sekä heidän perheisiinsä.

4.1. Perhe käsitteenä

Tilastokeskuksen määritelmä perheestä tarkoittaa yhdessä asuvia avio- tai avoliitossa olevia henkilöitä ja heidän lapsiaan, jompaakumpaa vanhemmista lapsineen tai lapsettomia avio- tai avopuolisoita (Perhebarometri 1997, 7). Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2005 lopussa Suomessa oli 1 426 000 perhettä, joista 41 prosenttia oli lapsiperheitä. Tällä hetkellä yleisin perhetyyppi on lapsettomat avioparit. (Perheet 2005, 7 - 8, 12.).

Avoliittojen yleistyminen, eronneisuuden lisääntyminen, uusperheiden muodostuminen ja samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröintimahdollisuus ovat muuttaneet ja muuttamassa käsityksiä perheen perinteisistä muodoista. Perinteisen ydinperheen rinnalle on syntynyt uusperheitä, adoptioperheitä, sijaisperheitä, samaa sukupuolta olevien perheitä ja lapsettomia perheitä. Vaikka perhe onkin muodoiltaan muuttunut ja muuttuu, niin se ei ole menettänyt merkitystään ja tärkeyttään. Edelleen suurin osa Suomen väestöstä elää perheissä, eronneet ihmiset perustavat uusia perheitä ja nuoret perustavat edelleen perheitä. (Litmala 2003, 7 - 9.)

Perhe on kiinteässä vuorovaikutuksessa sitä ympäröivään yhteiskuntaan. Yhteiskunnan normit, tavat, muoti-ilmiot ja taloudelliset tekijät koskettavat koko perhettä. Myös monet muut ulkopuoliset tekijät, kuten suku, naapurit ja ystävät, vaikuttavat perheeseen. Vanhempien työelämä vaikuttaa välillisesti perheeseen, koska lapset viettävät vanhempien työssäoloajan usein hoidossa, jossa he tapaavat perheen ulkopuolisia aikuisia ja lapsia. Perhe on kuitenkin se ympäristö, mistä pieni lapsi saa eniten vaikutteita, siksi on tärkeää miettiä, miten perhe voi kasvatuksessaan ja omassa elämässään edistää lasten tasapainoista kehitystä. (Jarasto & Siervo 1997, 155.)

4.2. Perheen merkitys

Jaraston ja Sinervon (1997) mukaan perhe on ihmisen tärkein voimavara. Perhe antaa tukea vastoinikäymisiä kohdatessa. Perheellä on tiettyjä tehtäviä, joista keskeisiä ovat muun muassa tunne-elämän hoitaminen ja vahvistaminen, tilaisuuden antaminen rentoutumiseen ja voimien kokoamiseen, arvojen välittäminen sukupolvelta toiselle sekä ihmissuhdetaitojen ja yhdessä elämisen opetteleminen. Parhaimmillaan avio- tai avopuolisot ovat toisilleen läheisiä keskustelukumppaneita sekä tyydyttävät toistensa seksuaalisia ja emotionaalisia tarpeita. (Jarasto & Sinervo 1997, 126 - 127, 131.)

Lapsi omaksuu perheessä sosiaalisen elämän pelisääntöjä ja saa valmiuksia toimia erilaisissa tilanteissa. Vanhempien tärkeä tehtävä on välittää lapselle arvot eli tieto siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Lisäksi hän oppii muun muassa jakamaan vastuuta ja puhumaan omista asioistaan toisten kanssa. Koko lapsen ihmissuhteiden pohja rakentuu hänen ensimmäisiin lapsuudenkodista saamiinsa kokemuksiin. Ne luovat perustan sille, mitä hän myöhemmin odottaa toisilta ja miten hän suhtautuu toisiin ihmisiin. Kotona lapsi kuuluu tiettyyn ryhmään ja oivaltaa, että ryhmään kuuluminen on tärkeää ja ryhmällä on omat tapansa sekä sääntönsä. (Jarasto & Sinervo 1997, 126 - 128.)

4.3. Vanhemmuus pikkulapsiperheissä

Vanhemmuus on tehtävä, joka annetaan lapsen mukana eikä etukäteen voi täysin tietää, mitä se tuo tullessaan. Vanhemmuus pohjautuu omiin lapsuuden kokemuksiin, parisuhteeseen ja aikamme kasvatustapoihin. Vanhemmuuteen ei kouluteta eikä ihmeemmin valmistauduta ja siihen liittyviä tunteitakaan ei osaa ennustaa. (Jarasto & Sinervo 1997, 132 - 134.)

Marjatta Kekkonen (2004) on löytänyt raportissaan Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa Mannheimin (1959) ajatuksen, joka korostaa sitä, että vanhemmuus rakentuu sukupolvien ketjussa toimintatapojen, ajatusten ja perinteen siirtymisen kautta joko tietoisesti tai tiedostamatta. Vanhempien ja lasten vuorovaikutustilan-

teet sisältävät paljon sellaista yhdessäoloa, jonka aikana vanhemmat ohjaavat lasta tiedostamattomasti. Lapset omaksuvat vanhemmiltaan jo varhaisessa vaiheessa erilaisia tapoja ajatella ja toimia. Lapsuuskokemuksilla on ratkaiseva merkitys lapsen varhaisen maailmankuvan rakentumisessa ja sitä kautta myös myöhempien elämäkokemusten tulkitsemisessä. (Kekkonen 2004, 26.)

Kristerin (1999, 14) mukaan vanhemmuus syntyy lapsen ja aikuisen kohtaamisessa. Lasten suunnalta tulee vanhemmille paljon tarpeita ja tunteita, mitä lapsi ei osaa itse käsitellä, vaan tarvitsee aikuisen näkemään ne ja vastaamaan niihin. Vastaamalla lapsen tarpeisiin ja tunteisiin aikuinen osoittaa lapselle, että tämän tarpeet ja tunteet ovat hyväksytyjä. Kyetäkseen myöhemmin ottamaan vastuuta omista tarpeista jokainen tarvitsee ensin riittävästi vanhemman turvallista läsnäoloa, turvallista vanhemmuutta. Sellaista, jossa aikuinen ottaa lapsen huomioon ja huolehtii hänestä. Kun niin tapahtuu, lapsi tuntee, että vanhemmat ovat häntä varten läsnä ja kestävät hänen tunteensa, joita hän ei usein itse vielä kestä. (Kristeri 1999, 15.)

Varhaisen vuorovaikutuksen laatu on tärkein lapsen kehitystä ennustava tekijä. Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä luo perustan elämän kaikille ihmisuhteille. Kun kiintymyssuhde on riittävän turvallinen, niin lapsi kokee kykenevänsä ilmaisemaan tarpeitaan ja tunteitaan. Vanhempien vastatessa näihin tunteisiin ja tarpeisiin, lapsi voi kokea olevansa hyväksytty ja hänen perusluottamuksensa rakentuu. (Savonlahti & Pajulo 2001, 136.)

Yhtenä keskeisimpänä hyvän itsetunnon ja terveen persoonallisuuden kehitysedellytyksenä pidetään riittävän hyväksi koetun aikuisen läsnäoloa. Silloin kun lapsi tuntee olonsa hyväksi ja turvalliseksi, niin hän luonnostaan suuntautuu kohti ulkomaailmaa. Hän kiinnostuu ympäristöstään, tutkii sitä, oppii siitä ja kehittyy. Hyvän hoitajan poissa ollessa lapsi tuottaa mielikuvan hoitajasta. Näin alkaa lapsen sisäisen maailman kehitys. Hoitajan poissaolo ei saa kuitenkaan kestää liian kauan, koska lapsen muistikapasiteetti ei alkuun pysty ylläpitämään mielikuvia, mutta se taito kehittyy lapsen iän karttuessa. Siten lapsi kykenee sisäisten mielikuvien avulla entistä pidempiin eroihin hoitavasta aikuisesta. (Lahikainen & Rusanen 1991, 21 - 22.)

Lapsen kasvun ja kehityksen kokeminen on valtavan rikasta, mutta toisaalta myös haastavaa aikaa. Jokainen lapsi on persoona, jolla on omat kehitysrytminsä ja taipumuksensa, joita vanhemmat pyrkivät ohjaamaan suotuisaan suuntaan. Lisää haasteita aiheutuu siitä, että pienen lapsen vanhemmat elävät usein oman aikuis-tumisen vaativaa aikaa. Saattaa olla opinto- ja asunovelkoja, työnsaannin vaikeut-ta, omista vanhemmista irtaantumisen aika eikä myöskään sopeutuminen äidin tai isän rooliin ole aina helppoa. (Jarasto & Sinervo 1997, 135 - 136.)

4.4. Riittämätön vanhemmuus

Kaikilla lapsilla ei ole kokemusta turvallisesta vanhemmuudesta. Vanhemmuus voi kadota monista eri syistä. Esimerkiksi alkoholismi, mielenterveysongelmat, avioero tai jokin muu perhettä koetteleva asia voi viedä vanhemmilta niin paljon aikaa ja voimia, että he eivät jaksakaan tai pysty olemaan riittävästi läsnä lapsilleen. Sitten lapsi jää yksin tarpeineen ja tunteineen. (Kristeri 1999, 15.)

Lapsi ei kykene yksin käsittelemään itselleen vaikeita tunteita, kuten surua tai pelkoa, vaan hän menee tuntemaan ne vanhempiensa syliin. Jos vanhempien aika ja voimat kuluvat omien ongelmien pohtimiseen, jää lapsen ainoaksi mahdolli-suudeksi olla tuntematta tunteitaan. Samoin käy tarpeiden kanssa. Jos vanhemmat eivät lapsen tarpeita huomaa, niin silloin lapsi itsekään ei opi niitä huomaamaan. (Kristeri 1999, 15.)

Kun lapsen tarpeisiin ja tunteisiin ei reagoida tai vastata, niin silloin lapsi joutuu kätkemään omat tunteensa ja tarpeensa syvälle sisäänsä ja opettelee elämään ilman riittävää vanhemmuutta. Lapsi kehittää itselleen selviytymiskeinot, joilla varmistaa turvallisuutensa. Nämä selviytymiskeinot saattavat lapsuudessa estää lasta hajoamasta tai jopa pelastaa hänen henkensä, mutta samalla ne peittävät al-leen lapsen todelliset tunteet ja tarpeet, hänen aidon minänsä. Aikuiset, jotka ovat lapsuudessaan jääneet vaille riittävän hyvää vanhemmuutta kärsivät usein monista riippuvuuksista ja heidän kykynsä toimia itse vanhempina on tietyllä tapaa rajoit-tunut. (Kristeri 1999, 15 - 17.)

Lapsen huolenpidossa olevat laiminlyönnit ilmenevät monilla eri tavoilla. Pienten lasten kohdalla saattaa olla niin vakavia puutteita perushoidossa (ravinto, puhtaus ja lepo), että ne uhkaavat vaarantaa lapsen kehitystä. Rädyn (2007, 229) mukaan kyseessä voi olla myös lapsen kaltoin kohtelu, esimerkiksi lapsen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Lapsen huolenpidossa ja kasvuolosuhteissa ilmenevien vaikeuksien taustalla ovat usein vanhempien puutteellinen kasvatuskyky, päihdeongelmat tai mielenterveysongelmat (Räty 2007, 228).

5. PERHEKESKUS

Suunnittelemme perhekuntoutusta Lahteen, Metsäkankaan perhekeskukseen. Perhekeskus on perheiden ja ammattilaisten toimintaa yhdessä. Perhekeskus kokoaa yhteen paikalliset toimijat ja voimavarat. Perhekeskuksen toimijaverkostoon voivat kuulua kunnallisten palvelujen lisäksi seurakunnat, järjestöt, perheet itse, vapaaehtoiset sekä yksityinen sektori. Perhekeskustoiminta on tarkoitettu kaikille lapsiperheille. Lähtökohtana on, että tukemalla vanhemmuutta voidaan turvata hyvää lapsuutta. Perheille perhekeskus voi ilmetä uudistuneena palvelukäytäntönä (perhevalmennus, parisuhdetyö, isätoiminta), konkreettisena toimitilana (perhetalo) tai perheiden kohtaamispaikkana (perhekahvila).

Perhekeskus-termi on nähtävä käsitteellisenä apuvälineenä ideoidessa ja kehittäessä perhepalveluita. Palveluiden tarjonnassa on tärkeää, että siinä näkyy ja painotuu asiakaslähtöisyys, moniammatillisuus, vertaistoiminta ja mahdollisuuksia etsivä periaate. Perhekeskustyö tuo haasteen työkäytännöille ja ammatilliselle koulutukselle, koska perheiden avun ja tuen tarpeet vaihtelevat. (Pietilä-Hella 2006, 65, 68)

Perhekeskustyötä on tehty Lahdessa yli viiden vuoden ajan. Sosiaalitoimen lastensuojelutyössä on kolme perhekeskusta, joista yksi on nykyiseltä nimeltään Metsäkankaan perhekeskus. Perhekeskus on tarkoitettu Lahden kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan huostaanottamille tai avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitusta tarvitseville 0 - 10-vuotiaille lapsille, keskittyen vauvoihin ja pikkulapsiin sekä heidän perheisiinsä. Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkoti on 8 - 10 -

paikkainen ja palvelee koko kaupunkia. Kaikki työntekijät ovat koulutukseltaan sosionomeja, sosiaalikasvattajia tai muun vastaavan koulutuksen omaavia.

Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkoti on toiminut monta vuotta pienten lasten kriisipaikkana Lahden kaupungissa. Kiireelliset sijoitukset kuuluvat siten oleellisena laitoksen työmuotoihin. Arviointiyksikkönä Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkoti arvioi pienten lasten ja heidän vanhempiensa tilannetta yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Pikkulastenkotiin voidaan sijoittaa myös koko perhe, tämä mahdollisuus on osoittautunut tarpeelliseksi ja kysytyksi. Laitoshuollon lisäksi Metsäkankaan perhekeskuksessa on mahdollisuus tehdä avohuollon työtä perheisiin päin. Perhekeskuksen toimintaan kuuluu lisäksi sijais- ja adoptioperheiden ohjaaminen ja tukeminen sijoituksen alkuvaiheessa sekä muu jälkihuolto. Muita työmuotoja ovat unikoulu, lasten ja heidän vanhempiensa tapaamiset, vaihdot sekä päivähoidosta hakematta jääneet lapset. Toimintaa toteutetaan yhdessä avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Perhekeskustermi voi sisältää monenlaista toimintaa. Metsäkankaan perhekeskuksessa toimitaan lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon kentässä. Perheiden sijoittaminen laitokseen arviointia tai kuntoutusta varten on ollut työmuotona kymmenisen vuotta, joten siitä lähtökohdasta lähtien voimme suunnitella perhekuntoutuksen kehittämistä Pikkulastenkotiin.

6. PERHEKUNTOUTUKSEN MÄÄRITTELY

Lastensuojelulaki § 37 (2007) esittää seuraavaa: ”Lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelmassa tarkoitettulla tavalla avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan henkilön kanssa”. Perustelutekstissä sanotaan seuraavaa: ”Kyseeseen voi tulla esimerkiksi koko perheelle yhdessä järjestettävä kuntouttava hoito esimerkiksi lyhytaikaisena sijoituksena lastenkotiin tai päihdehuollon hoitolaitokseen, jossa on mahdollisuus monipuolisiin perhekuntoutuspalveluihin. Perhekuntoutusta voidaan myös antaa raskaana olevalle päihteitä käyttävälle naiselle syntyvän lapsen ter-

veyden turvaamiseksi.”

Sosiaalihuoltolaissa, lastensuojelulaissa, kuntoutusta säätelevässä lainsäädännössä, mielenterveyslaissa ja päihdehuoltolaissa ei ole tarkkarajaista määritelmää perhekuntoutukselle. Kuitenkin perhekuntoutus voidaan lukea perhetyön muotoihin. Tarja Heino, Kristina Berg ja Johanna Hurtig ovat laatineet perhetyön sateenvarjon, jossa perhetyö jaettiin kolmeen sektoriin sen mukaan, missä ammatillista perhetyötä tehtiin. Perhekuntoutus on siinä laitos- ja leirimuotoista ympärivuorokautista toimintaa. (Heino, Berg & Hurtig 2000, 188 - 189.)

Perhekuntoutusnimikkeellä voi löytyä erilaisia hahmottamistapoja kuten tavoitteellinen toiminta perhekokonaisuuden kanssa tai kohdennettu työskentely perheessä todettuun tiettyyn erityistarpeeseen. Yhteistyö perheen kanssa lapsen tai nuoren laitossijoituksen aikana vanhempien tukeminen ja perheyhteyden säilyttäminen ja kiinteyttäminen voivat olla työn tavoitteita. Perheiden tarpeet eivät ole samanlaisia, kukin tapaus vaatii oman tarkan suunnittelu- ja käynnistämisvaiheensa. Kuntoutus käsitteenä on myönteinen, se tarkoittaa jonkin asian parantumista. Lastensuojelu tuo usein mieleen tarkkailun, arvioinnin ja toimenpiteen kohteena olemisen. Kuntoutuskäsite nostaa siten perheen roolin uudella tavalla keskeiseksi. (Hurtig 1999, 10 - 11.)

Huoli lapsesta kohdistaa katseen perheeseen. Havaitut puutteet lapsen tarpeista käynnistävät asiakkuuden, mutta sen käynnistyttyä lapsen perhe ja vanhemmuus tulevat usein vuosien ajaksi suojelun kohteeksi. Perheen lähettäminen perhekuntoutukseen on yksi kohta palvelujen ketjussa (esim. neuvola – päivähoito – perhetyö - perhekuntoutus). Kun perhekuntoutus nähdään yhtenä muotona palvelujen ketjussa, sille ei voi asettaa liikaa kunnostamisen paineita, vaan se on osa laajempaa kokonaisuutta. (Hurtig 1999, 100.)

Heino ym. (2000) luonnehtivat perhekuntoutusta siten, että se on ympärivuorokautista hoitoa ja kuntoutusta. Henkilöstö perhekuntoutuksessa on moniammatillista, kuntoutus on laaja-alaista, fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja taloudellista. Kuntoutuspaketti on toiminnallinen ja monimuotoinen. Perhekuntoutuksessa perhe, kaikki sen jäsenet ovat samanaikaisesti tai heidän hoito eri paikoissa ja eri

aikaan tapahtuu suunnitellusti kokonaisuutena. (Heino ym. 2000, 189.)

Lastensuojeluviranomaiset, yleensä sosiaalityöntekijät, ovat useimmiten perhekuntoutukseen lähettävä taho. Lapsen tilanteen helpottaminen, vanhempien ja perheen elämäntilanteen muuttaminen sekä vanhempien tukeminen ovat vaikeasti konkretisoitavia asioita, mutta niiden toteuttaminen on kuitenkin lastensuojelutyön tavoitteena. (Hurtig 1999, 16.)

7. PERHEKUNTOUTUSMUOTOJA JA TYÖMENETELMIÄ

Kuten edellä mainittiin, perhekuntoutukselle ei ole laadittu tarkkaa määritelmää. Perhekuntoutusta tehdään monilla paikkakunnilla Suomessa, ja haluamme tarkastella työskentelyn monimuotoisuutta seuraavaksi. Kuusikko-kunnat, joita ovat Oulu, Helsinki, Tampere, Turku ja Vantaa ovat laatineet määritelmän perhekuntoutuksesta seuraavasti:

”Perhekuntoutus on sosiaalihuoltolakiin perustuvaa kuntouttavan toiminnan järjestämistä, jatkuvaa hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä. Perhekuntoutuksen tavoitteena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Perhekuntoutusta toteutetaan tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Lapselle voidaan järjestää laitoshoidtoa perhekuntoutuksena yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Perhekuntoutus tapahtuu laitospäristössä, joka erottaa sen asiakkaan kotona tapahtuvasta tehostetusta perhetyöstä.” (Kumpulainen & Valkonen 2004, 5.)

7.1. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa

Perhekuntoutuksen muodot ovat laitoksen yhteydessä olevat perheasunnot, joihin perheelle tarjotaan tehostettua tukea. Samoin laitoksessa tapahtuu ympärivuorokautinen perhekuntoutus ja päivämuotoinen kuntoutus. Lisäksi vanhemmille annetaan päivämuotoista kuntoutusta, kun lapsi on sijoitettuna.

Kuusikon kunnissa toteutettava perhekuntoutus on useimmiten osa sijaishuoltoa. Yleisimmin päätöksissä käytetään sijoitusta avohuollon tukitoimena, joissakin tapauksissa (huostaanoton purkuun pyrkiminen) lapsi voi olla otettu huostaan ja päivämuotoisessa kuntoutuksessa päätös voidaan tehdä avohuollon tukitoimena. (Kumpulainen & Valkonen 2004, 9.)

7.2. Perhekuntoutuksessa käytettävät menetelmät ja käytännöt

Perhekuntoutuksen menetelmät Kuusikon kunnissa voidaan jakaa viiteen ryhmään; käytännön ohjaus ja tuki vanhemmalle, käytännön ohjaus ja tuki lapselle, vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen tukeminen, verkostotyöskentely sekä yhteisöllisyys ja toiminnallisuus. Tärkeä työmuoto on dialogi ja mallioppiminen. (Kumpulainen & Valkonen 2004, 13 - 14.)

Perhekuntoutusjakson tavoite ilmaistaan selkeästi huolto- ja kuntoutussuunnitelmissa, jotka laaditaan yhdessä asiakasperheen, sosiaalityöntekijän ja perhekuntoutusyksikön kanssa. Perhekuntoutusjakso voi kestää 1 – 12 kuukautta riippuen perheen tilanteesta. Kuntoutusjaksoa seuraa yleensä tukijakso perheelle esimerkiksi kotikäynnein. (Kumpulainen & Valkonen 2004, 13 - 14.)

Työotteet ja menetelmät ovat myös merkityksellisiä lastensuojelutyössä. Työmenetelmiä pitää systemaattisesti arvioida, minkälaisia menetelmiä on käytössä ja mikä on niiden vaikutus (Rousu & Holma 2004, 38). Perhekuntoutukseen pitää löytää sopivia menetelmiä, esim. lapsille toiminnallisia ja osallistuvia, vanhemmille esim. vanhemmuuden roolikartta, mallioppimista ja keskustelua. Verkostotyö, dialogi, elämänjana ym. ovat myös menetelmiä, joita käytetään perhekuntoutuksessa.

7.2.1. Vanhemmuuden roolikartta ja elämänjana

Vanhemmuuden roolikartta on työväline, jota käytetään joustavasti käyttötarkoituksesta ja tavoitteesta riippuen. Vanhemmuuden roolikartta perustuu Jacob Levy Morenon rooliteoriaan, jonka tavoitteena on tarkastella ihmisen sisäisiä ja ihmisten välisiä roolisuhteita. Roolikartassa jaetaan vanhemmuus viiteen rooliin, jotka

ovat elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. Kaikki roolikartassa esitetyt roolit ovat merkityksellisiä lasten kannalta, mutta osa on elintärkeitä, sillä ilman niitä lapsi menehtyisi tai joutuisi heitteille. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 16, 19.)

Kun vanhempien oma lapsuus vaikuttaa heidän taitoonsa ja kykyynsä hoitaa ja kasvattaa lasta, silloin olisi hyvä käydä läpi heidän menneisyyttään. Siinä voisi olla apuna elämänjana, jossa kuvataan yleensä elämän konkreettisia tapahtumia kuten syntymä, kuolema, muutto, seurustelu. Elämänjanan piirtäminen johdattaa kosketukseen elämänhistorian sisältyvien tunnemuistojen kanssa. Siihen voi liittyä myös futurologinen ulottuvuus: tulevaisuuden hahmottelu tai tulevaisuuden muistelu. Elämänjana ei ole paljastustarina, sillä jokainen ihminen piirtää ja avaa elämänsä vain siltä osin kuin se kulloisessakin esittämistilanteessa tai elämäntilanteessa tuntuu hyvältä. Myös omaelämäkerran kirjoittaminen voisi tulla kyseeseen. (Kekkonen 2004, 29 - 30.)

7.2.2. Dialogi

Dialogi on tärkeä perhekuntoutuksen toimintatapa. Se syntyy asiakkaan ja työntekijän välillä, puhutaan ihminen ihmiselle samalla tasolla arkielämän käytännön tilanteissa. (Kumpulainen 2005, 13.) Eriksson ja Arnkil (2005, 37) määrittelevät dialogisuutta näin: Dialogi on vuoropuhelu, jossa ihmiset ajattelevat yhdessä. Dialogissa tärkeää on toisten kuuntelu. Kuullessaan, miltä asiat toisesta näkökulmasta näyttävät ja tuntuvat, ihminen voi rikastuttaa ja muuttaa omia käsityksiään. Dialogissa ei pyritä välttämättä yhteisymmärrykseen, vaan tärkeää on se, että ymmärtään, miten muut ajattelevat.

Avoimiin dialogeihin voidaan osallistua aivan asianosaisena ja keskustelu muotoutuu tilanteen ehtojen mukaisesti. Ennakointidialogeissa keskustelu määritellään ennakkoon ja silloin tarvitaan riittävän ulkopuolinen työpari. (Seikkula & Arnkil 2005, 78.) Keskeistä molemmissa käytännöissä on subjektiiviseen näkökulmaan pitäytyminen ja puhumisen ja kuuntelemisen erottaminen keskenään. Molemmissa käytännöissä käytetään arjen kieltä, asiat käsitellään arjen yhteydessä. Avoimissa dialogeissa ja ennakointidialogeissa tulevaisuudenkuvaa mietitään seuraavana

askeleena, jatkamisen mahdollisuutena, ja silloin ei tehdä mitään suurimittaisia suunnitelmia. Dialogisuudesta syntyy mahdollisesti kokemus siitä, että voi turvautua toisten apuun, ihmiset kytkeytyvät toisiinsa uudella tavalla. (Seikkula & Arnkil 2005, 80.)

7.2.3. Verkostotyö

Lastensuojeluperheiden pulmat ovat usein monitahoisia, jolloin perheet saavat apua ja tukea monilta eri sektoreilta. Perheiden itsensä lisäksi on sukulaisia, tuttavuusia ja naapureita sekä paljon eri viranomaisia: neuvolan henkilökuntaa, päiväkodin ja koulun työntekijöitä, lastenpsykiatrisen hoidon ja sosiaalitoimiston henkilöstöä. (Arnkil & Eriksson 1999, 72.) Verkostolla tarkoitetaan lastensuojelutyön yhteydessä pääsääntöisesti lapsen ja perheen lähiomaisia, muita sukulaisia, naapureita ja ystäviä tai perheen kanssa työskenteleviä viranomaisia. Verkostoja voidaan lähestyä myös toisesta näkökulmasta, jolloin puhutaan eri viranomaisista koostuvista moniammatillisista tiimeistä. (Virtanen 1999, 36.)

Sektoreituneisuus ja erikoistuminen on voimavara, koska asiaan erikoistunut tuntee oman alansa paremmin kuin yleismies. Kullakin henkilöllä on myös omanlaisensa kontaktit asioihin ja perheeseen, esimerkiksi mahdollisuudet tukea ja kontrolloida vaihtelevat. (Arnkil & Eriksson 1999, 74.) Perheeseen tutustuttuaan työntekijät voivat kartoittaa asiakasperheen ihmissuhteita esimerkiksi verkostokartan avulla.

Verkostoa voidaan koota erilaisiin neuvotteluihin, joissa käydään yhdessä läpi asiakasperheen tilannetta. Lastensuojelun asiakasperheiden viranomaisverkostoon kuuluvat usein muun muassa neuvola, päiväkotitoimi, A-klinikka, mielenterveystoimisto, psykiatrisen sairaalan ja kotipalvelu. Verkostotyön yhtenä tavoitteena on sopia eri ihmisten työnjaosta, että epäselvyyksiltä ja päällekkäiseltä työskentelyltä välttyttäisiin.

7.3. Perhekuntoutuksen tuottajia

Perhekuntoutusta tarjoavat useat suuret järjestöt kuten Ensi- ja turvakotienliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Nuorten ystävät ry. sekä yksityiset tarjoajat. Perhekuntoutuksen ostopalveluna on saatavissa monenlaista kuntoutusta: perheiden kotona avoimuudellisesti tehtävää kuntoutusta, vanhempien kuntoutusta lasten ollessa sijoitettuna, erilaiset intensiivihoidot ja laitoksen yhteydessä tapahtuva perhekuntoutus, joka voi olla päivämuotoista tai ympärivuorokautista. (Kumpulainen & Valkonen 2004, 6.)

Ensi- ja turvakotiliiton perhekuntoutusyksiköistä voi mainita Ensikoti Pinjan ja Oulunkylän ensikodin. Ensi- ja turvakotiliitto on ollut edelläkävijä perhekuntoutusta kehitettäessä. Ensikodit on tarkoitettu päihderiippuvaisille raskaana oleville tai vasta synnyttäneille äideille ja heidän lapsilleen. Yksiköihin voidaan ottaa paikkatilanteen mukaan äidin aiemmin syntyneitä lapsia. Yksiköissä on yksi perhepaikka, johon voidaan ottaa myös päihderiippuvainen isä. (Andersson 2001, 158.)

Kuntoutuksen tavoitteet ovat päihteidenkäytön hallinta, toimivan vuorovaikutuksen syntyminen vanhempien ja vauvan välille riittävän hyvän vanhemmuuden turvaamiseksi, arkielämän taitojen hallinnan kehittyminen niin, että laitospäivien jälkeen elämä on mahdollista lapsen kanssa ja tuki vanhemmille silloin, jos joudutaan sijoitus- ja huostaanottoon prosessiin. Työskentelymuotoina ovat omahoitajakontakti, hoitopalaverit, verkosto, pari- ja perhetyö sekä yhteisöhoito. Lisäksi on täydentäviä hoitomuotoja sekä kotilomat. (Andersson 2001, 161 - 163.)

Ensi- ja turvakotiliitto järjestää perhekuntoutuskursseja Sopukassa, joka sijaitsee Sipoossa. Nämä Kelan kurssit ovat tarkoitettu mielenterveysongelmaista kärsiville vanhemmille ja heidän perheilleen sekä FAS -lasten perheille. RAY:n kurssit on suunnattu ensi- ja turvakotiyhdistysten asiakasperheille. Kurssien henkilökunta palkataan aina kurssikohtaisesti. Lisäksi Ensi- ja turvakotiliitolla on esimerkiksi Lahdessa PuolenMatkanTalo, joka järjestää perhekuntoutusta vauva- ja pikkulap-

siperheille. Perhe asuu omassa vuokra-asunnossaan ja perhekohtainen tuki suunnitellaan yhdessä perheen kanssa. (<http://www.lahdenensijaturvakoti.fi>.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö järjestää lastensuojelullista perhekuntoutusta. Kuntoutus koostuu laitostuntoutusjaksoista Huvituksessa. Kuntoutus on voimavara ja ratkaisukeskeistä. Kuntoutukseen pääsee sosiaalitoimen lähettämänä ja korvaamana. (<http://www.lastenkuntoutus.net>.)

Polakka-perhekuntoutus Muhoksella on tarkoitettu päihdeongelmaisten perheille. Asiakasperhe asuu Pohjolakodin palvelukeskuksen alueella ja työmenetelminä käytetään erilaisia palavereja, ryhmätoimintoja sekä perheen kanssa arjessa elämistä. Kouluikäiset käyvät koulua omassa ryhmässään Pohjolan koulussa. (<http://www.lasinenlapsuus.fi>.)

Lisäksi on paljon muitakin toimijoita, jotka järjestävät perhekuntoutusta. Yhtenä pilottihankkeena voi mainita perhekuntoutuksen sijaisperheessä. Perhekuntoutusasunto sijaitsee perheen kodin yläkerrassa. Sosiaalityöntekijä ottaa sijaishuollon asiakasohjausryhmään yhteyden ja siellä mietitään, minkälainen perhe hyötyy perhekuntoutuksesta sijaisperheessä. Pilottihanke on lähtöisin Helsingistä ja uuden palvelun kehittämistä tukee yhteys Oulunkylän perhetukiasemaan, joka tekee perhekuntoutustyötä Helsingissä. (Hänninen 2007, 10 - 12.)

Perhekuntoutusta järjestetään myös kurssimuotoisesti. Esimerkiksi Hyvän mielen talo ry on tehnyt projektin, jossa perhekuntoutuskursseja järjestetään mielenterveyspalveluja käyttäville perheille. Perhekuntoutusmallin kurssikokonaisuus sisältää viisi päivää kestävästä peruskurssista ja kolme päivää kestävästä jatkokurssista. Kurssin tavoitteena on se, että niiden vaikuttavuus heijastelee omaisten ja kuntoutujien arkeen. Työmuotoina käytetään luentoja, pienryhmä-, yksilö- ja parityöskentelyä sekä erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Työpari suunnittelee kurssikohtaisen sisällön. Kurssikohtainen työskentely perustuu kurssilla olevan ryhmän ja kurssin ohjaajien väliseen yhteistoiminnalliseen vuoropuheluun ja yhdessä tekemiseen, vertaiskokemukseen ja sen jakamiseen. (Lauri 2006, 30 - 31.)

8. KOKEMUKSIA JA KEHITTÄMISIDEOITA PERHEKUNTOUTUKSESTA

Haluamme tuoda esille kokemuksia perhekuntoutuksesta, joita voimme hyödyntää perhekuntoutusmallia kehittäessämme. Emme mainitse kuntoutusta järjestävien nimiä, sillä se ei ole oleellista, vaan keräämme tietoja kokemuksista.

8.1. Perhekuntoutuskokemuksia vanhempien kannalta

Terhi Huttusen (2002, 66 - 69) tutkimuksen mukaan vanhempien kokemus perhekuntoutuksesta on koskenut omaa parisuhdetta ja sen kehittämistä, omien ongelmien ratkomista ja vasta näiden korjaantumisen myötä lapsen aseman huomioimista. Vaikka vanhemmat olivat tietoisia siitä, että heidän vanhemmuutta arvioitiin ja sen myötä tuettiin sitä suhteessa lapseen, he eivät tiedostaneet itsessään tukemisen tarvetta. Kuitenkin vanhemmat kokivat sijoituksen hyödylliseksi heille ja heidän perheilleen. Tärkeimmiksi tukemisen muodoiksi nousivat keskustelu ja taloudellinen tuki. Vanhemmat eivät kokeneet saamaansa tukea kontrolliksi, koska heidän mielestään työntekijöiden kuuluukin tukea. Vanhemmat olivat tulleet vapaaehtoisesti ja kokivat perhekuntoutusajan todistavan heidän olevan hyviä vanhempia.

Mainitsemme myös kokemuksia ryhmäkuntoutuksesta. Siinäkin tavoitteena on perheiden jaksamisen ja toimintakyvyn lisääminen. Vanhemmat arvostivat omaa aikaa ja vapautusta arjen rutiineista. Samanlaiset kokemukset koettiin hyväksi keskustelujen myötä. Toiminnallisuus koettiin merkittävänä arjen kannalta ja toimintakyvyn lisäämisen kannalta. Uudet positiiviset kokemukset lisäävät rohkeutta tarttua uusiin asioihin. (Heikkinen 2001, 70 - 73.)

Ovaskainen (2004, 59 - 60) toteaa tutkielmassaan, että perhekuntoutusryhmän tuki perheille sisältää tuen vanhemmuudelle, tuen lapsen ja vanhemman vuorovaikutukselle ja tuen lapsen hyvinvoinnille. Mainitut tuen muodot ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Vanhemmuuden tuki sisältää tuen vanhemman sosiaalisille taidoille, tuen vanhempana toimimiselle ja tuen vanhemman itsetunnon kehitykselle. Nämä tuen muodot ovat vuorovaikutuksessa ja saattavat sisältää osittain

samoja elementtejä.

8.2. Perhekuntoutus koko perheen kannalta

Perhetilanteissa, joissa huostaanotto on ollut jo uhkana, perhe hyötyi siitä, että sai perusteellisesti arvioida tilannetta työntekijöiden kanssa ollessaan sijoitettuna perhekuntoutusyksikköön. Lisäksi yhden uuden ja kantavan menettelytavan oppiminen vahvistaa vanhemmuutta ja lisää perheen arjen hallintaa. Kuntoutusjaksolla saatiin lyhyessä ajassa paljon tietoa. Näkökulma perheeseen laajeni ja syveni systemaattisen toiminnan myötä erilaisia työkaluja käyttäen. (Forsström 2004, 60.)

Perhekuntoutuksessa jaettu asiantuntijuus, perheiden tuen tarpeiden huomioiminen ja tuen monipuolisuus ovat tärkeitä tekijöitä työn onnistumisen kannalta. Lisäksi työskentelyn tulokseen vaikuttaa perheiden elämässä vallitseva sosiaalinen todellisuus rasituksineen ja voimavaroineen sekä perheiden sitoutuminen työskentelyyn. Perheessä voi olla liian suuria rasituksia suhteessa voimavaroihin, ettei tarjottu tuki riitä. Perheissä olemassa oleva voimavara tulee kartoittaa ja työskentelyn myötä vahvistaa sitä. Perheiden tilanteeseen ja arkipäivään perehtyminen mahdollistaa perheiden omien tavoitteiden löytymistä. (Ovaskainen 2004, 59, 83, 87, 89)

8.3. Perhekuntoutus ja lapset

Lapsen asema lastensuojelun perhekuntoutusasiakkaana on mietityttänyt. Ovaskainen (2004, 90 - 91) toteaa, että työntekijän rooli perhekuntoutuksessa on kuunnella ja huomioida perheen aikuisia ja lapsia. Jokaisen lapsen yksilölliselle huomioimiselle on oltava työskentelyssä riittävästi tilaa, mutta voidaan myös miettiä sitä, miten lapsi kokee kuntoutusjakson ja millaisesta avusta lapsi hyötyy.

Huttunen (2002, 67) on huomioinut, että lapset pitäisi olla lastensuojelullisten toimenpiteiden keskiössä, eivät vanhemmat. Hänen mukaansa perhekuntoutuksessa olleet vanhemmat muodostivat suhteen omaan vanhemmuuteensa omista lähtökohdistaan, ei niinkään lapsen kannalta ajateltuna ja he eivät hahmottaneet tukemista lastensuojelullisena toimenpiteenä.

Forsström (2004, 65) kiinnittää myös huomiota lapsen näkökulman tärkeyteen perhekuntoutuksessa eli, miten se saadaan näkyväksi. Hänen mielestään lastensuojelun perhetyössä työskentely painottuu usein vanhempiin, vaikka vanhemmille tehdään näkyväksi lapsen näkökulma. Forsström kokee, että lapsen näkökulmaa voidaan vielä kehittää, vaikka lasten kanssa työskenneltiin systemaattisesti esimerkiksi piirtäen, leikkien ja toiminnallisesti menetellen.

Pikkulastenkodissa lastensuojelutyö kohdistuu pieniin lapsiin, jolloin on tärkeää se, että lasta tulkitaan oikein. Perheen ja lapsen auttamisessa on tärkeää tavoittaa lapsen näkemys asiasta. Lapsen ja ammattilaisen tapaamista sosiaalityössä määrittää ajatus siitä, että lapsi tietää jotain, mitä kukaan muu ei voi tietää. Lapsen tiedon merkityksen tunnustaminen ei riitä, vaan lasten osallisuus edellyttää esiin nousevien kysymysten ratkaisemista, pohtimista ja konkretisoimista. (Hurtig 2006, 167, 169.)

Lapsen ei ole aina helppoa lähestyä aikuista ja pyytää häntä kuuntelemaan. Lapset viestivät asioistaan myös olemuksellaan ja käytöksellään. Ammattilaisen tulee tällöin osata ainakin auttavasti lukea lapsen käytöstä, ja se edellyttää tietoa lapsen kehityksestä ja psyyken dynamiikasta. Lapsen elämässä tapahtuneet asiat voivat olla yhteydessä lapsen käytöksessä tapahtuneisiin muutoksiin. Lapsen tiedon selville saamiseksi on aikuisella oltava kyky kuunnella ja tulkita lapsen tarjoamaa tietoa. Aikuisella täytyy olla myös kyky tarjota lapselle keinoja, joiden avulla lapsi voi kertoa asioitaan. Aikuisen kannattaa hyödyntää luontevasti tai yllättäen syntyneitä tilanteita, vaikka joskus tuntuu ammatillisesti vastuullisemmalta lähettää lapsi eteenpäin. (Hurtig 2006, 171, 173.)

Lapsen tarpeita ei voi yksiselitteisesti määritellä, ja ne muodostuvat eri osa-alueista kuten perustarpeet, eri ikäkausiin liittyvät tarpeet, lapsen sukupuoleen liittyvät tarpeet, kokemuksista johtuvat tarpeet, taipumuksiin liittyvät tarpeet, tunte-elämän tarpeet ja koulutustarpeet. Vanhempien voimavaroja ja tuen tarvetta tulee arvioida kunkin lapsen omiin yksilöllisiin tarpeisiin. (Mikkola 1999, 20.)

8.4. Perhekuntoutus työntekijän kannalta

Perhekuntoutuksessa perhe ja työntekijä ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Voidaan ajatella, että syntyy erityinen sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jossa ihmiset tapaavat toisensa. Asiakkailla on ollut omat sosiaaliset ihmissuhteet, jolloin näillä ihmisillä on ollut summittainen käsitys siitä, miten erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa käyttäytyään. Käyttäytymisodotukset muodostuvat aikaisemmasta kokemuksesta toisen osapuolen kanssa. Joutuessaan vieraaseen kulttuuriin (perhekuntoutus/laitos) ihminen tuntee itsensä epävarmaksi ja ehkä turvattomaksikin, koska pelisäännöt ovat alkuun vieraita. Ristiriitatilanteet saattavat aiheuttaa epävarmuuden, uhan ja turvattomuuden tunteita. (Laine 2005,140 - 141.)

Perheen asuminen perheasunnossa, jossa työntekijät olivat läsnä lähes koko ajan, aiheutti perheelle tunteen, ettei nyt olla heidän maaperällään. Perheasunto on kuitenkin perheen tilaa, vaikka asunto sijaitsee laitosalueella, ja työntekijät työskentelevät asunnossa perheen kanssa. Työntekijöiden on tiedostettava asiakkaan tilanne ja huomioitava se työskentelyssä. Koko kuntoutusprosessille on tärkeää asiakkaan ja työntekijän kunnioittava ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. (Forsström 2004, 59.)

Minna Häkkisen (2001, 73) tutkimuksessa vanhemmat, jotka osallistuivat perhekuntoutukseen, korostivat työntekijän kannustavaa vaikutusta toimintaan mukaan lähdön kannalta. Omaehtoinen palveluiden piiriin hakeutuminen ei aina onnistu johtuen omasta väsymisestä tai masennuksesta. Häkkisen mukaan tämä asettaa auttamistyön ammateissa toimiville kuuntelemisen, oivaltamisen ja mahdollisuuksien välittämisen taitojen kehittämiseksi haasteita.

Perheiden kanssa työskennellessä heidän tavoitteitaan ja näkemystään kunnioitetaan, mutta myös työntekijät tuovat oman asiantuntijuutensa tavoitteiden määrittelyyn. Usein lähdetään pienistä tavoitteista, kun työskentely jatkuu, tavoitteet yleensä tarkentuvat ja monipuolistuvat. Joidenkin perheiden kohdalla voi tavoitteidenmuotoutuminen kestää pitkään perheen haasteellisesta tilanteesta johtuen. Työntekijöillä tulee olla paljon tietoa perheen arkipäivästä, jotta työntekijä voi auttaa perhettä sen sisäisten voimavarojen ja yhteiskunnan voimavarojen yhdistä-

misessä. Kuitenkin on tärkeää, ettei tavoitteita anneta ulkoapäin, vaan että myös perhe tunnistaa juuri ne epätoimivat ja ongelmalliset asiat, jotka kussakin perheessä aiheuttavat muutoksen tarvetta. Ovaskaisen (2004, 59) havaintojen mukaan nämä asiat ovat olennaisia myös lapsen kehityksen turvaamisen kannalta.

Aikuisasiantuntijan suurin haaste on herkistyä sille, että lapsilähtöisyys on sidoksissa tilanteeseen ja edellyttää aikuiselta joustavuutta ja sitä, että vuorovaikutuskäytäntö on uskottavaa lasten ja aikuisten silmissä (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 44). Vanhempien kohtaamisessa katsotaan asioita ja tilanteita lapsen näkökulmasta. Hyväksytään myös vanhempien oikeus olla vanhempana omalla tavallaan. Ei ole olemassa erehtymätöntä ihmistä, ei yhtä ainoaa oikeaksi havaittua tapaa olla lapselle äitinä ja isänä. Siksi työntekijän on selkiytettävä oma suhtautumisensa virheiden tekemiseen ja epäonnistumiseen. Jos työntekijä esiintyy liian täydellisenä ihmisenä vanhempien edessä, kohtaamista ei tapahdu. (Taitto 2002, 30.)

Hyvään asiakassuhteeseen kuuluu Särkelän (1994, 75 - 76) mukaan välittäminen, kunnioitus, luottamus, hyväksyminen, ymmärtäminen ja vaativuus. Kuitenkin niin, ettei hyväksytä asiakkaan epäeettisiä tekoja, mutta hyväksymme asiakkaan muuttumaan pyrkivänä ihmisenä. Ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat eri asioita, ihminen hyväksytään aina, mutta hänen tekojaan pyritään ymmärtämään. Myös vaativuus on asiakkaan kunnioittamista, ja se on mitoitettava työskentelysuhteen ja asiakkaan (perheen) muiden toimintaedellytysten mukaan. Sellaista toimintaa, mihin perheellä ei ole edellytyksiä, ei saa vaatia.

9. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

9.1. Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoitus oli perhekuntoutusmallin luominen Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkodissa toteutettavalle perhekuntoutukselle. Mallin luomiseksi teimme Lahden kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kyselyn heidän näkemyksistään liittyen pikkulapsiperheille tarkoitettuun perhekuntoutukseen.

Saamiemme vastausten sekä aikaisempien tutkimusten perusteella teimme perhekuntoutusmallin Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkotiin.

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkentaa ja selkiyttää perhekuntoutuksen käsitettä, minkä avulla voimme löytää keinoja oman perhekuntoutusmallin luomiseksi. Tutustuimme jo olemassa olevaan perhekuntoutukseen (Vantaa, Hyvinkää, Joensuu ja Turku) saadaksemme tietoa perhekuntoutuksesta ja sen menetelmistä.

Tutkimuksen tuloksista on hyötyä Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkodin työntekijöille käytännön työssä. Tutkimustulosten avulla Pikkulastenkodin työntekijät voivat mahdollisesti kehittää uutta työmuotoa.

9.2. Tutkimuksen kohde

Laadullisessa tutkimuksessa kohderyhmä valitaan suunnitelmallisesti ja tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotannalla (Metsämuuronen 2006, 45). Valitsimme tutkimuksen kohderyhmäksi Lahden kaupungin palveluksessa olevat lastensuojelun sosiaalityöntekijät. He valikoituivat tutkimuksen kohteeksi, koska he ovat mielestämme asiantuntijoita lastensuojelun tarpeiden suhteen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat perhekuntoutukseen asiakkaita lähettävä taho eli toisaalta palvelun käyttäjiä ja tärkeitä yhteistyökumppaneita, joten mielestämme heidän mielipiteensä on avainasemassa perhekuntoutusmallia luodessa.

Tutkimukseen osallistui 16 lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Ennen aineiston hankintaa anoimme tutkimusluvan Lahden kaupungin sosiaalipalvelujen päälliköltä Marja Ilvoselta.

9.3. Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksemme oli laadullinen tutkimus, jonka menetelmänä käytettiin avoimet kysymykset sisältävää verkkokyselyä. Laadulliseen tutkimusotteeseen käyttöön päädyimme, koska tutkimuksen kohderyhmä oli lukumääräisesti niin pieni, että määrällistä tutkimusta ei pystyttäisi toteuttamaan. Metsämuuronen (2006, 88) mukaan laadullinen tutkimus soveltuu hyvin muun muassa silloin, kun halutaan tutkia

luonnollisia tilanteita, joita ei voida tutkia kokeen avulla tai kun halutaan tietoa yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Laadullisen tutkimuksen tutkimussuunnitelmaa muutetaan olosuhteiden muuttuessa joustavasti (Hirsjärvi ym. 2005, 155). Laadullisella tutkimuksella toivoimme saavamme sellaista uutta tietoa, jota on mahdotonta saada määrällisen kyselyn avulla.

9.4. Kyselytutkimus

Kyselytutkimus on menetelmänä tehokas ja aikaa säästävä tapa kerätä tietoa tutkittavasta asiasta, koska kyselylomake voidaan lähettää suurelle joukolle, kysyttäviä asioita voi olla paljon ja saadut vastaukset pystytään analysoimaan tietokoneen avulla (Hirsjärvi ym. 2007, 190 - 193). Kyselyt voidaan toimittaa kohderyhmälle postitse tai tutkija voi mennä sellaisiin paikkoihin, joissa suunnitellut kohdejoukot ovat henkilökohtaisesti tavoitettavissa. Nykyisin kyselyjä tehdään myös elektronisesti. Tyypillistä on, että tutkija joutuu muistuttamaan vastaamatta jättäneitä eli karhuamaan lomaketta. Useimmiten karhuaminen toistetaan kaksi kertaa. (Hirsjärvi ym. 2006, 185 - 186.)

Kyselyn etuja ovat nopeus ja vaivaton aineiston saanti. Kyselymenetelmän heikkoutena pidetään muun muassa sitä, että ei tiedetä, miten vakavasti vastaajat tutkimukseen suhtautuivat eli olivatko he vastatessaan huolellisia ja rehellisiä. Väärinymmärryksien kontrolloiminen on vaikeaa eikä myöskään tiedetä sitä, miten perehtyneitä vastaajat olivat aiheeseen, josta kysymyksiä esitettiin. (Hirsjärvi ym. 2007, 190.)

Avoimissa kysymyksissä esitetään vain kysymys ja jätetään tyhjä tila vastausta varten (Hirsjärvi ym. 2007, 193). Päädyimme käyttämään avoimia kysymyksiä, koska halusimme, että vastaajat voivat omin sanoin ilmaista kokemuksiaan ja odotuksiaan sekä tuoda paremmin esille omaa asiantuntemustaan pikkulapsiperheiden tilanteesta. Oletamme, että strukturoidulla kyselylomakkeella emme saisi yhtä monipuolista tietoa kuin avoimilla kysymyksillä.

9.5. Tiedonkeruun toteutus / tutkimuksen kulku

Aineiston hankintamenetelmänä käytettiin sähköpostikyselyä, joka mielestämme soveltui tutkimukseemme hyvin. Sähköpostikyselyä käyttämällä annoimme vastaajille mahdollisuuden paneutua kysymyksiin ja vastata silloin, kun se heille parhaiten sopi. Opinnäytetyössämme sähköpostikysely oli helppo toteuttaa, koska kaikilla Lahden kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä oli yhteneväinen sähköpostiosoite. Oletimme myös, että työntekijät lukevat työsähköpostinsa säännöllisesti, ja kysely menee varmasti perille.

Kyselylomake tehtiin elo-syyskuun aikana 2007. Kyselylomakkeen kokeilu on välttämätöntä, että kysymysten muotoilua ja tarkoituksenmukaisuutta voidaan testata ennen varsinaisen tutkimuksen toteutusta (Hirsjärvi ym. 2007, 199). Verkkokysely esitettiin syyskuussa 2007 lähettämällä se sähköpostissa kahdelle lastensuojelussa työskentelevälle henkilölle. Esitestaukseen osallistuneet pitivät avoimia kysymyksiä pääosin onnistuneina. Kahta kysymystä tarkensimme esitestauksesta saadun palautteen perusteella.

Esitestauksen ja lomakkeen korjauksen jälkeen lähetimme sähköpostissa lähete-kirjelmän (liite 1) ja kyselylomakkeen (liite 2) kaikille Lahden kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöille lokakuun 29. päivänä 2007. Määräaikaan mennessä (11.11.2007) saimme kaksi vastausta, joten jouduimme muistuttamaan vastaamatta jättäneitä ja karhuamaan vastauksia kaksi kertaa. Koska vastanneiden määrä oli vähäinen, niin lähetimme sähköpostikyselyn myös kahdelle tulevalle perhekuntoutustyöntekijälle, joilla on pitkä työkokemus lastensuojelutyöstä pikkulapsiperheiden parissa. Lopullinen vastanneiden määrä oli seitsemän henkilöä. Vastaukset tulostimme heti paperille ja poistimme verkosta tietosuojasyistä. Tulostettuna saamiamme vastauksia oli myös helpompi käsitellä. Tarkastelimme saamiamme vastauksia kysymys kerrallaan. Kokosimme vastaukset ja ryhmittelimme samankaltaiset näkemykset.

9.6. Tutkimuksen tulokset

Vastausten mukaan perhekuntoutus on vanhemmuuden tukemista, voimavarojen etsimistä, vuorovaikutuksen kehittämistä ja toimintakyvyn lisäämistä sekä apua arjen hallinnassa. Perheet, jotka hyötyisivät perhekuntoutuksesta, olisivat sellaisia, joissa ei ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa. Kuntouttamistarvetta nähtiin myös silloin, kun arki ja vanhemmuus ovat hukassa, vanhempien ja lasten suhteissa on joitakin puutteita, vanhemmat eivät ymmärrä lasten tarpeita ja silloin, kun perheessä on ongelmia vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteissa. Perhekuntoutusta tarjotaan silloin, kun perhetyö ei riitä ja vanhemmat ovat valmiita työskentelemaan.

Perhekuntoutuksessa käytettävistä työmenetelmistä oli mainittu konkreettinen ohjaus ja neuvonta sekä toiminnalliset menetelmät. Keskustelut yhdessä ja erikseen lapsen ja vanhemman kanssa, lasten havainnointi ja arviointi olivat myös toivottuja työmuotoja. Muita menetelmiä olivat videointi, perhe/pari/lapsi-istunnot ja verkostotyö. Arviot riittävän kuntoutusjakson pituudesta vaihtelivat yhdestä päivästä kuuteen kuukauteen. Kuusi vastaajaa seitsemästä oli sitä mieltä, että tarve perhekuntoutukselle on olemassa.

Vastauksien vähäisestä määrästä johtuen oli meidän mielestämme tarpeellista kerätä lisätietoja jo olemassa olevasta perhekuntoutustoiminnasta. Perehdyimme tarkemmin Nikinharjun kuntayhtymän järjestämään perhekuntoutukseen, Kuuselan perhekuntoutuskeskukseen, Joensuun kaupungin perhekuntoutukseen sekä Turun pienten lasten vastaanottokotiin. Valitsimme nämä perhekuntoutusyksiköt, koska kaikissa niissä työskennellään pienten lasten ja heidän perheidensä kanssa. Vertailimme näiden perhekuntoutusyksiköiden toimintatapoja ja kokosimme näistä yhtäläisyyksiä ja sellaisia tietoja, mitkä auttavat meitä oman perhekuntoutusmallin luomisessa.

10. PERHEKUNTOUTUSYKSIKÖJEN VERTAILUA

Nikiharjun perhekuntoutus. Nikiharjun kuntayhtymä omistaa lastensuojelun palveluita tarjoavan Nikiharjun lastensuojelulaitoksen Hyvinkäällä. Nikiharjun perhekuntoutuksessa työskennellään ympärivuorokautisesti ja intensiivisesti koko perheen kanssa laitosalueella sijaitsevassa perheasunnossa. Asiakasperheelle on oma huoneisto, joka sisältää kaksi makuuhuonetta, olohuoneen, keittiön, wc:n ja suihkutilat. Perheasunto pyritään järjestämään mahdollisimman kodinomaiseksi ja perhe saa tuoda kotoaan heille tärkeitä tavaroita sekä heillä on mahdollisuus vaikuttaa huonevalintoihin. Samassa yhteydessä sijaitsee myös perhekuntoutuksen työntekijöiden työ-/toimistohuone. (Koivula, 2007, 11.)

Nikiharjun perhekuntoutuksessa työskennellään usein pitkään lastensuojelun asiakkaina olleiden perheiden kanssa. Sosiaalityöntekijä tekee perhekuntoutustyöskentelystä lastensuojelulain mukaisen avohuollon tukitoimipäätöksen. Sijoitettavan perheen vanhemmilla tai lapsilla ei saa olla akuuttia hoitamaton mielen-terveys-, päihde- tai muuta ongelmaa, joka estäisi tehokkaan työskentelyn jakson aikana. (Koivula, 2007, 11.)

Perhekuntoutusjakson tavoitteet ja sijoitusjakson pituus sovitaan yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän ja perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Tavoitteena voi olla joko vanhemmuuden ja lasten tilanteen arviointi ja/tai kuntouttaminen. Työskentelyn yleinen tavoite on usein, että Nikiharjun perhekuntoutuksen tiiviin työskentelyn avulla perheen ja lasten tilanne selkiytyisi. Työmenetelminä käytetään havainnointia, keskustelua, perhe-, yksilö-, pari ja lapsi-istuntoja, verkostokarttaa, sukupuuta, käsikynkkää, tilkkutäkkiä, toiminnallisia menetelmiä ja erilaisia kortteja. Sijoitusaika perhekuntoutuksen laitosasuntoon vaihtelee neljästä kahdeksaan viikkoon riippuen yhdessä asetetuista työskentelyn tavoitteista. Yleisesti varsinainen arviointityöskentely kestää neljä viikkoa ja sen jälkeinen kuntoutustyöskentely noin neljä viikkoa. Perhekuntoutuksen asumisjakson jälkeen työskentely perheen kanssa voi jatkua vielä noin puoli vuotta avotyönä perheen kotona. Työskentelyn päätyttyä työntekijät laativat kirjalliset raportit, jotka esitetään ensin

perheelle ja luovutetaan sitten sosiaalityöntekijälle. (Koivula, 2007, 11 - 12.)

Kuuselan perhekuntoutuskeskus on Vantaan kaupungin ylläpitämä lastensuojelulaitos, joka tarjoaa lastensuojelun perhekuntoutusta vantaalaisille lastensuojelun asiakkaina oleville lapsiperheille. Kuuselan perhekuntoutuskeskuksen toimitilat mahdollistavat 10 perheen samanaikaisen tehokkaan kuntoutuksen. Kuuselassa toteutetaan sekä päiväkuntoutusta että ympärivuorokautista perhekuntoutusta. (<http://www.vantaa.fi>.)

Kuuselan asiakkuuteen tulleista lapsista 69 %:lla oli ollut kasvuperheessään vakavia puutteita kasvatuksessa ja lastenhoidossa (esimerkiksi perushoidossa, ruokailussa, päivärytmissä ja rajojen asettamisessa) ja 82 % lapsista oli sellaisia, joiden vanhemmilla oli vaikeuksia toimia vanhempina jonkin mielenterveydellisen syyn, parisuhderiitojen tai kasvatusotteen menettämisen vuoksi. Myös päihteiden käyttöä ja perheväkivaltaa esiintyi perheissä huomattavassa määrin. (<http://www.vantaa.fi>.)

Laitoksessa tapahtuvaan ympärivuorokautiseen perhekuntoutukseen tulevalle perheellä on usein perheessä pitkittynyt kriisi tai huostaanoton uhka. Asiakasperheelle on oma huoneisto, joka sisältää oman wc:n. Johtava sosiaalityöntekijä tekee perhekuntoutustyöskentelystä lastensuojelulain mukaisen avohuollon tukitoimipäätöksen. Sijoitusaika vaihtelee yhdestä kuukaudesta kolmeen kuukauteen. Sijoituksen jälkeen perhe siirtyy avohuollon sosiaalityön vastuulle. (Kumpulainen & Valkonen, 2004, liite.)

Kaaripihan perhekuntoutus on Joensuun kaupungin lastensuojelun kehittämisyksikkö, joka on tarkoitettu Joensuun yhteistoiminta-alueen lastensuojelun asiakasperheille. Perhekuntoutuksessa työskentelee neljä ohjaajaa, jotka työskentelevät myös turvakodissa. Perhekuntoutuksen tarve arvioidaan yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. Perhekuntoutusta tarjotaan yhdelle perheelle kerrallaan. Perheelle tarjotaan tukea arkielämän taitoihin. Vanhemmille tarjotaan tukea ja ohjausta kodin huolehtimiseen, talouden suunnitteluun, rajojen asettamiseen lapsille, lasten erityislaadun ymmärtämistä ja arkitoimintoihin sekä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen.

Perheen kanssa työskentelevä verkosto muodostuu perheen tarpeista lähtien. Perhe huolehtii itse ruuan hankinnasta ja valmistuksesta perhekuntoutusjakson aikana, muista kustannuksista vastaa kunta. Perhe asuu ympärivuorokautisesti asuinhuoneistossa turvakodin yhteydessä, asuinhuoneistoon on oma sisäänkäynti. Jokaiselle perheelle määritellään perhekohtaiset tavoitteet ja kuntoutuksen kesto. (Kaaripihan esite 2007.)

Pienten lasten vastaanottokoti Turussa, jonka perhekuntoutus on tarkoitettu moniongelmaisille lastensuojeluperheille. Perheiden ongelmat voivat olla päihteiden käyttö, kasvatusvaikeudet, lievä masennus tai uupumus. Perhekuntoutuksen käytössä on yksi vastaanottokodin yhteydessä oleva perheasunto (yksiö). Perhekuntoutuksessa työskentelee ohjaajista muodostuva työpari. Laitoksessa (vastaanottokodissa) työskentelevä psykologi ja sosiaalityöntekijä antavat myös palveluja perhekuntoutukseen. Perhekuntoutuksen tarpeen arvioi avohuollon sosiaalityöntekijä, joka tekee esityksen sijoituksesta, sijaishuollon toimistopäällikkö tekee sijoituspäätöksen. Sijoitusaika voi olla kolmesta kuukaudesta jopa vuoteen. Sijoituksen jälkeen on kolme viikkoa kestävä tuettu kotiutumisharjoittelu, jolloin lapsi on vielä laitoksen kirjoilla. (Kumpulainen & Valkonen 2005, 7.)

Olemme laatineet taulukon, johon olemme koonneet tietoja yllämainituista perhekuntoutusyksiköistä. Näitä käytämme laatiessamme omaa kuntoutussuunnitelmaa

Taulukko 1. Perhekuntoutus

Perhekuntoutus paikka	Nikinharju / Hyvinkää	Kuusela / Vantaa	Kaaripiha / Joensuu	Pienten lasten vastaanottokoti / Turku
Kenelle tarkoitettu	Nikinharjun kuntayhtymän lastensuojelun asiakasperheille	vantaalaisille lastensuojelun asiakkaana oleville lapsiperheille	Joensuun yhteistointialueen lastensuojelun asiakasperheille	moniongelmaisille lastensuojeluperheille
Tavoitteet	vanhemmuuden ja lasten tilanteen arviointi ja/tai kuntoutus	kotona pärjääminen ja huostaanoton välttäminen	vanhemmuuden tuki ja ohjaus	lasten huostaanoton ehkäisy ja perheen kotiutuminen
Perhekuntoutuksen muoto	laitoksessa tapahtuva ympärivuorokautinen perhekuntoutus	laitoksessa tapahtuva ympärivuorokautinen perhekuntoutus	laitoksen yhteydessä tapahtuva ympärivuorokautinen perhekuntoutus	laitoksen yhteydessä perheasunnot, joihin perheelle tarjotaan tehostettua tukea
Perheen tilanne	usein taustalla pitkä lastensuojelun asiakkuus, ei saa olla akuuttia hoitamattomaa päihde-, mielenterveys- tai muuta ongelmaa	usein perheessä pitkittynyt kriisi tai huostaanoton uhka	puutteita arkielämän taidoissa ja sosiaalisissa taidoissa sekä lapsen hoidossa ja kasvatuksessa	perheessä pitkittynyt kriisi. päihteiden käyttöä, kasvatusvaikeuksia lievä masennus tai uupumus / moniongelmaisuus
Kuka sijoittaa	sosiaalityöntekijä	johtava sosiaalityöntekijä	sosiaalityöntekijä	avohuollon sosiaalityöntekijä ja sijaishuollon toimistopäällikkö
Mikä §	§ 37	§ 37	§ 37	§ 37
Sijoitusaika	noin 2 kk	1 - 3 kk	määritellään perhekohtaisesti	3 - 6 kk (jopa vuosi)
Sijoituksen jälkeen	avotyötä noin 6kk perheen kotona	perhe siirtyy avohuollon sosiaalityön vastuulle	verkostotyötä	3 viikon pituinen tuettu kotiutumisharjoittelu

Kaikissa vertailussamme mukana olleissa perhekuntoutusyksiköissä sosiaalityöntekijä tekee perhekuntoutustyöskentelystä avohuollon tukitoimipäätöksen. Sijoitusajat vaihtelevat yhdestä kuukaudesta jopa vuoteen. Asiakasperheillä on oma huoneisto. Yleensä perheen kanssa työskentelee työpari. Työskentelymuotoina ovat keskustelut, ohjaus, neuvonta, verkostotyöskentely ja tuki. Jokaiselle perheelle määritellään perhekohtaiset tavoitteet. Sijoituksen jälkeen perhe siirtyy avohuoltoon esim. kotiin tehtävään perhetyöhön.

11. PERHEKUNTOUTUKSEN SUUNNITTELU TUOTTEISTAMISEN AVULLA

Sosiaalialalla tuote voi olla tavara, palvelu tai niiden yhdistelmä. Sosiaalialalla tuote ostetaan terveyden, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan edistämiseksi, siksi

tuotetta kehitettäessä on otettava huomioon kohderyhmän erityispiirteiden tuottamat vaatimukset. Sosiaalialalla on toimipaikasta riippumatta samansuuntaisia kehittämistarpeita ja -hankkeita. Siten on syytä selvittää, mitä hankkeita muut tahot ovat suunnitelleet ja kehittäneet. (Jämsä & Manninen 2000, 13 - 16, 28, 32.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää uusi palvelumuoto, perhekuntoutus. Kyselyn vastausten mukaan tarve perhekuntoutukseen on olemassa Lahdessa. Tässä osuudessa hyödynnämme kyselyssä saamiamme vastauksia, tietoja jo olemassa olevista perhekuntoutusyksiköistä sekä tekemäämme yksiköiden vertailua.

11.1 Tuotteistaminen

Tuotteistamisen lähtökohtana on asiakas. Tuotteistamiseen kuuluu kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointi, tuotteen luonnostelu ja kehittäminen sekä tuotteen viimeistely. (Jämsä & Manninen 2000, 19, 38.) Kunnallisen perhekuntoutuksen puuttuminen Lahdesta on kehittämistarve, joka tuli ilmi sosiaalityöntekijöiden vastauksissa. Ideoita olemme etsineet jo toimivista perhekuntoutuksista, koska lastensuojelussa on eri paikkakunnilla samanlaisia kehittämistarpeita ja hankkeita. Tätä tietoa voidaan hyödyntää myös Lahdessa, sillä perhekuntoutuksen tavoitteet ja lähtökohdat ovat samankaltaisia perustuen lastensuojelulakiin ja lastensuojeluperheiden haasteisiin ja tarpeisiin.

Tuotteen luonnostelu käynnistyy päätöksestä, millainen tuote aiotaan suunnitella ja valmistaa. Palvelun luonnostelu perustuu asiakasprofiilin laadintaan, toisin sanoen mietitään, ketkä hyötyvät ensisijaisesti palvelusta ja millaisia he ovat palvelun ja tuotteen käyttäjinä. (Jämsä & Manninen 2000, 43 - 44.) Metsäkankaan perhekeskuksen Pikkulastenkodin asiakkaat ovat lastensuojelun asiakasperheitä. Asiakkuuden erityispiirteitä perhekuntoutuksessa ovat pienet lapset, heidän vanhempansa ja heidän tarpeensa.

Tuotekehityksen tavoitteena voi olla uuden palvelukokonaisuuden tai palvelumuodon suunnittelu. Halutusta palvelutasosta riippumatta palveluja suunnitellaan ottamalla huomioon inhimillinen ja fyysinen elementti. Inhimillinen elementti muodostuu asiakkaista ja asiakasryhmistä, joiden tarpeita ja vaatimuksia vastaavia

palveluja suunnitellaan ja tarvittavasta osaamisesta. Itse palvelutuotteet ja niiden ulkoiset puitteet, kuten tilat, välineet, laitteet ja markkinointi ovat fyysisiä elementtejä. (Jämsä & Manninen 2000, 75 - 76.)

Inhimillisiä elementtejä perhekuntoutuksessa ovat lapset, vanhemmat sekä työntekijät ja heidän osaamisensa. Tärkeää pienten lasten kohdalla on taito ymmärtää lasta hänen ikätasonsa mukaisesti ja saada hänen tarpeensa esiin hänen edun mukaisesti. Fyysisiä elementtejä ovat tilat Metsäkankaan perhekeskuksessa, kahden huoneen huoneisto ja siellä oleva esineistö ja välineet sekä itse perhekuntoutus. Metsäkankaan perhekeskuksessa on myös Pikkulastenkoti, pienten lasten sijoituspaikka. Tämä voidaan laskea myös fyysiseksi elementiksi. Jos kuntoutus ei tuota tulosta ja joudutaan huostaanottoon, sijoituspaikka on tullut perheelle tutuksi, koska se sijaitsee samassa rakennuksessa kuin perhekuntoutustilat ja yhteistyö voidaan aloittaa, jos on tarve.

Tuotteen viimeistely tapahtuu saatujen palautteiden tai koekäytöstä saatujen kokemusten pohjalta. Viimeistely voi sisältää esimerkiksi yksityiskohtien hiomista tai toteutusohjeiden laadintaa. (Jämsä & Manninen 2000, 80 - 81.) Perhekuntoutusta Metsäkankaan perhekeskuksessa aloittaessa ensimmäiset varsinaiset asiakkaat yhdessä työntekijän kanssa luovat käytänteitä, joita voidaan tarkastella ja kokemuksia, joiden kautta toimintaa kehitetään.

11.2 Prosessiajattelu tuotteistamisen tukena

Kehitettävää toimintaa voidaan tarkastella prosessikuvauksena. Prosessikuvaus on kuvaus siitä, mitä asiakkaan saama palvelu sisältää eri vaiheissaan (Rousu & Holma 2004). Prosessi on sarja jatkuvia, ajallisesti toisiaan seuraavia tapahtumia. Sosiaali- ja terveydenhuollon ydinprosessien tehtävä on se, että tuotetaan asiakkaalle (perhekuntoutuksessa perhe) sellaista hyötyä, mitä hän (perhe) tarvitsee. Prosessikuvaus on kirjallinen tai muussa dokumentoidussa muodossa oleva kuvaus siitä, mitä asiakkaan saama hoito, kuntoutus tai muu palvelu sisältää eri vaiheissaan: etukäteisvalmistelut, tulo palvelun piiriin, palvelun tai hoitojakson toteutuminen sekä päätyminen. Kuvaus sisältää yleensä työkäytäntöjen, vastuiden, työnjaon, arviointimenetelmien sekä ohjeistuksen kuvauksen. (Rousu & Holma

2004, 7.)

Prosessien kuvaaminen auttaa eri alaprosessien yhtäläisyyksien, liittymäkohtien ja kriittisten kohtien tunnistamista. Asiakkaiden tarpeet ja erityispiirteet voivat täsmentyä muiden tieteenalojen tutkimusten avulla. Luonnosteluvaiheessa on tärkeää kuulla myös sidosryhmiä, koska eri ammattiryhmien ja yhteistyötahojen näkemykset ja ehdotukset saattavat olla tarpeellisia. Luonnosteluvaiheessa on tärkeää ottaa huomioon myös toimintaympäristön säädökset ja ohjeet sekä niiden antamat viitteet, esim. lainsäädäntö tai yksikkö. (Jämsä & Manninen 2000, 45 - 48.)

11.3. Palveluprosessin määrittely

Palveluprosessi on toimintasarja, jolla vastataan asiakkaan tarpeeseen. Siten perhekuntoutukselta voidaan tehdä palveluprosessi, jonka vaiheita ovat seuraavat Rousun ja Holman (2004) ajatuksia mukaillen:

1. *Vireillepano: palvelun piiriin kuulumisen tarkistaminen, palvelutarpeen selvittäminen ja päätös palvelun piiriin ottamisesta.*
2. *Palvelusuunnitelman laadinta: palvelutarpeen selvittäminen, palvelun toteuttamisen suunnittelu, palvelun laatuodotusten asettaminen, suunnittelu- päätösten kirjaaminen, palveluvoimavarojen varaus, päätös palvelun toteuttamisesta, tiedoksianto päätöksestä. .*
3. *Palvelun toteuttaminen: palvelun toteuttaminen, palveluvaiheiden kirjaaminen. Palvelun arviointi: asiakaspalautteen kerääminen, tulosten arviointi, tulosten kirjaaminen, arviointitulosten tilastointi*
4. *Palvelun lopettaminen, lopettamispäätöksen tekeminen.*
5. *Palvelutulosten seuranta: palvelutulosten seuranta (Rousu & Holma 2004, 80.)*

11.3.1. Vireillepano

Vireillepanoon kuuluu palvelun piiriin kuulumisen tarkistaminen, palvelutarpeen selvittäminen ja päätös palvelun piiriin ottamisesta. Lastensuojelulain mukaan vireillepano kuuluu sosiaalityöntekijän työkenttään. Hän arvioi perheen kuntou-

tustarpeen asiakassuunnitelmaa tehdessään.

Tutkimuksen tulosten mukaan perhekuntoutukseen ohjattaisiin silloin, kun ennaltaehkäisevä lastensuojelu- ja perhetyö eivät riitä tai tarvitaan näyttöä huostaanotolle. Perhekuntoutusta tarjottaisiin myös vanhemmuuden tukemiseen ilman uhkaa huostaanotosta. Perhekuntoutus sovitaan vastausten mukaan yksimielisesti perheen kanssa. Sosiaalityöntekijä tiedustelee perhekeskuksesta, voidaanko sinne sijoittaa kyseinen perhe. Jo toimivissa perhekuntoutusyksiköissä (mm. Kuusela ja Joensuu) pääsy perhekuntoutukseen tapahtuu sosiaalityöntekijän ohjauksella.

11.3.2. Palvelusuunnitelman laadinta

Palvelusuunnitelman laadintaa kuuluu palvelutarpeen selvittäminen, palvelun toteuttamisen suunnittelu, palvelun laatuodotusten asettaminen, suunnittelupäätösten kirjaaminen, palveluvoimavarojen varaus, päätös palvelun toteuttamisesta ja tiedoksianto päätöksestä. Laatiessaan asiakassuunnitelmaa sosiaalityöntekijä selvittää perheen palvelutarpeen.

Tutkimuksen tulosten mukaan perhekuntoutusta tarvitsisivat ja siitä hyötyisivät pikkulapsiperheet, joilla ei ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa ja työntekijällä on usko kuntouttamisen hyötyyn. Palvelutarvetta perhekuntoutukseen nähtiin myös silloin, kun perheen tilannetta tarvitsee arvioida intensiivisesti.

Toimivissa perhekuntoutusyksiköissä nähdään, että perheellä ei voi olla akuuttia hoitamattomia päihde- eikä mielenterveysongelmia, esim. Nikinharju. Yleisin syy perhekuntoutukseen on vanhemman uupumus ja vaikeus selviytyä päivittäisestä arkielämästä lapsiperheessä. Työskentelyn yleinen tavoite on ollut usein se, että perheen ja lasten tilanne selkiytyisi, joskus on riittänyt pelkkä arviointi. Perheiden ongelmia on ollut kasvatusvaikeudet, lievä masennus ja uupumus, ja monesti tilanne on perheessä pitkittynyt ja perheen voimavarat eivät riitä tilanteesta selviämiseen.

11.3.3. Palvelun toteuttaminen, arviointi ja lopettaminen

Kun perhekuntoutuksen tarve yhdessä lastensuojeluperheen ja sosiaalityöntekijän/tiimin kanssa on todettu, ja asiakasperhe on suostunut, sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä kuntoutusyksikköön. Yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän ja kuntoutusyksikön kanssa laaditaan kuntoutussuunnitelma, johon kirjataan työn tavoitteet ja kuntoutusajan kesto.

Palvelu toteutuu, kun perhe sijoitetaan perhekuntoutusyksikköön. Työ toteutetaan yhteisesti sovittujen tavoitteiden mukaan. Kuntoutusaikana pidetään hoitoneuvotteluja sovitus- ja tarpeen mukaan ja kirjataan työskentelyn eri vaiheet ja tapahtumat. Asiakaspalautetta kerätään matkan varrella, kirjataan ne ja arvioidaan, jotta voidaan kehittää toimintaa. Arviointiin täytyy kehittää menetelmiä, esim. asiakaspalautteen kirjaamisesta. Palvelu lopetetaan sovitus- ja yhteistyössä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kanssa. Silloin tehdään joko lopettamispäätös tai päätös jonkin toisen työmuodon alkamisesta.

12. MALLI PERHEKUNTOUTUKSEN PALVELUPROSEESSIKSI PIKKULASTENKOTIIN

Perhekuntoutuksen määritelmäksi, näin alkuun, otamme Kuusikkokuntien määritelmän. Pikkulastenkodin perhekuntoutustyön kehittyessä voimme laatia oman määritelmän, jos se on tarpeen.

Määritelmä: Perhekuntoutus on sosiaalihuoltolakiin perustuvaa kuntouttavan toiminnan järjestämistä, jatkuvaa hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä. Perhekuntoutuksen tavoitteena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Perhekuntoutusta toteutetaan tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Lapselle voidaan järjestää laitoshoidon perhekuntoutuksena yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Perhekuntoutus tapahtuu laitosympäristössä, joka erottaa sen asiakkaan kotona tapahtuvasta tehostetusta perhetyöstä.

(Kumpulainen & Valkonen 2004.)

Perhekuntoutus Pikkulastenkodilla sisältää kuntoutusjakson lastensuojelun asiakasperheille. Asiakasperheet ovat perheitä, jossa on alle 4 - 7 -vuotiaat lapset. Jakson pituus määritellään perheen tarpeen mukaan yhteistyössä sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. Perheessä ei voi olla akuuttia huume-, rikos- eikä päihde- tai mielenterveysongelmaa. Perhekuntoutus tapahtuu yhteistyössä perheen oman tai ammatillisen verkoston kanssa. Perhekuntoutusta tarjotaan yhdelle perheelle kerrallaan.

Perhekuntoutuksen tavoitteena on etsiä ja löytää perheelle selviytymiskeinoja arkeen ja lasten kasvatukseen. Pääpainokohdat ovat lasten ja vanhempien vuorovaikutustaidot, kiintymyssuhteen etsiminen ja löytäminen ja pienen lapsen oikea kuuleminen eli myönteinen vaikutus lapsen elämään. Yksi tavoite on myös ehkäistä mahdollisesti uhkana oleva huostaanotto. Aluksi perheen kuntoutustarpeen määrittelee sosiaalityöntekijä.

Perheelle tehdään yhdessä kuntoutussuunnitelmat ja viikko-ohjelmat yksilöllisten tarpeiden mukaan, ja niitä tarkastellaan kuntoutusjakson aikana säännöllisesti. Työskentelyssä etsitään perheen omia voimavaroja ja käytetään perhekuntoutusohjelman työvälineitä. Työvälineinä ovat verkostokartat, roolikartat, perheistunnot, videointi, erilaiset kortit ja pelit, erilaiset luovat menetelmät ja toiminnalliset menetelmät. Lisäksi käytetään havainnointia ja keskusteluja.

Pikkulastenkotiin on varattu 52 neliömetrin kaksio perhekuntoutusta varten. Siellä perhe voi asua kuntoutuksen ajan. Perhekuntoutuksen työntekijät työskentelevät siellä perheen kanssa sovitusti.

Palveluprosessi:

Vireille pano

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä selvittää asiakasperheen kuntoutustarpeen. Sosiaalityöntekijä ottaa yhteyden perhekeskukseen ja tiedustelee paikkatilannetta. Perhe voi mahdollisesti käydä tutustumassa Pikkulastenkodin kuntoutukseen. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen kuntoutuksesta

Palvelusuunnitelma

Pidetään yhteinen alkuneuvottelu perheen, laitoksen työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Laaditaan yhdessä tavoitteet perheen kuntoutusjaksolle ja mietitään menetelmiä niiden saavuttamiseksi. Sovitaan alustavasti kuntoutuksen toteutuksen aikataulusta ja työnjaosta Pikkulastenkodin ja muiden yhteistyötahojen kanssa. asiat kirjataan kuntoutussuunnitelmaan.

Palvelun toteuttaminen ja kuntoutusjakson aloittaminen

Perhe tutustuu tiloihin ja tarvittaessa voidaan tehdä myös kotikäynti. Perheen asettua tiloihin pidetään tervetuliaistilaisuus perheelle. Heidän kanssaan käydään läpi Pikkulastenkodin säännöt ja kuntoutukseen liittyvät käytännön asiat. Voidaan allekirjoittaa yhteistyösopimus. Kuntoutusjakson pituus riippuu siitä, mitä on sovittu, keskimäärin 1-3 kk.

Kuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä ovat keskustelut, vanhemmuuden roolikartta-työskentely, videoavusteinen perheohjaus, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen ohjaaminen, sukupuun ja verkostokarttojen laatiminen, toiminnalliset työskentelyt kuten siivous, ruuanlaitto, talouden hoito ja retket jne. sekä verkostotyö. Perhekuntoutustyöntekijäpari työskentelee tiiviisti perheen kanssa.

Välineuvottelu

Välineuvotteluun osallistuu perhe, sosiaalityöntekijä sekä työpari perhekuntoutuksesta. Neuvottelussa tarkistetaan, miten on edistytty kuntoutussuunnitelman toteuttamisessa tai arvioidaan, ovatko sovitut tavoitteet muuttuneet kuntoutuksen edetessä. Tarvittaessa tavoitteita voidaan tarkentaa tai laatia uusia, sekä miettiä menetelmien sopivuutta tai sitä, että tarvitaanko niitä lisää. Välineuvotteluja pidetään sovitusti tai tarpeen mukaan. Loppuneuvottelu sovitaan kuntoutusjakson päättymisen lähestyessä.

Palvelun arviointi

Perhekuntoutuksen tuloksia voidaan arvioida siten, että tarkastellaan, miten laaditut tavoitteet ovat saavutetut. Samoin voidaan arvioida sitä, miten käytetyt työmenetelmät ovat sopineet työskentelyyn perheen kanssa. Perhe tekee oman arvionsa

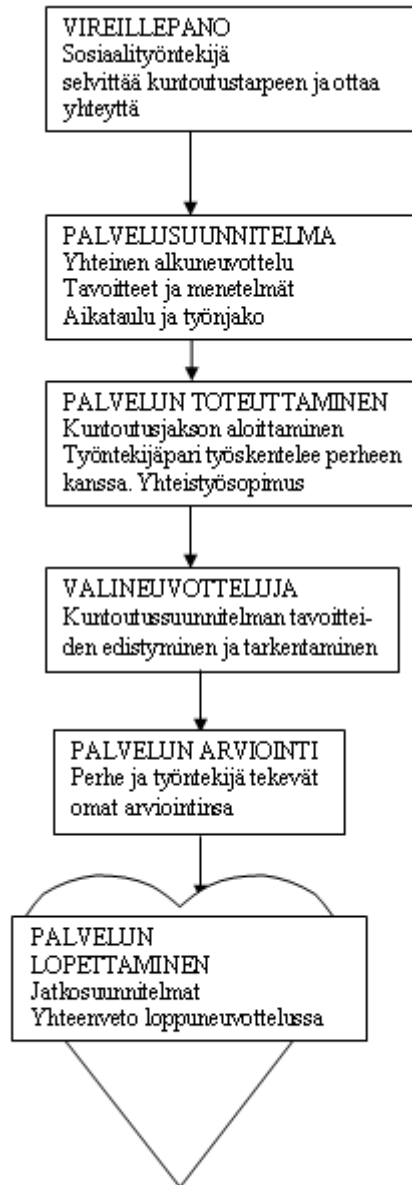
ja työntekijät arvioivat itse omaa työtänsä ja tuloksia. Asiat kirjataan.

Palvelun lopettaminen

Loppuneuvottelussa arvioidaan yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän, perhekuntoutustyöntekijäparin ja muiden mahdollisten tahojen kanssa kuntoutusjakson kulkua ja tuloksellisuutta. Laadittu yhteenveto perheen kuntoutuksesta käydään läpi loppuneuvottelussa. Yhteenvedosta annetaan jokaiselle osanottajalle kopio. Loppuneuvottelussa mietitään jatkosuunnitelmat perheelle. Sovitut asiat kirjataan kuntoutussuunnitelmaan, mistä annetaan kopio perheelle.

Perhe lähtee kotiin. Pidetään lähtöjuhlat ja toivotetaan perheelle kaikkea hyvää.

Kaavio 1. Pikkulastenkodin perhekuntoutuksen prosessikuvaus

13. POHDINTA

Perhekuntoutusta järjestetään monella paikkakunnalla. Perhekuntoutusnimikkeellä löytyy erilaisia hahmottamistapoja, mutta nimensä mukaisesti sitä tarjotaan perheille. Menetelmät pitää valita perheen tilanteen mukaan ja tavoitteiden mukaan. Erilaisten perhekuntoutusyksikköjen tavoitteet ovat samansuuntaisia kuten kotona pärjääminen, huostaanoton välttäminen ja myönteinen vaikutus lapsen elämään. Sosiaalityöntekijä oli perhekuntoutukseen sijoittaja jokaisessa perhekuntoutusyksikössä, joita vertailimme. Toiminnassa olevien perhekuntoutusten työmuotoina oli yleensä perheasunto laitoksen yhteydessä, johon tarjottiin tehostettua tukea. Pikkulastenkodilla on huoneisto valmiina perhekuntoutusta varten.

Päädymme sähköpostikyselyn käyttöön tutkimusmenetelmänä, koska uskoimme sen avulla tavoittavamme kaikki Lahden kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Emme tiedä sosiaalityöntekijöille tulevan sähköpostin määrää. On mahdollista, että sähköpostia tulee niin runsaasti, että kyselymme ”hukkui” muiden viestien sekaan.

Lahden kaupungin sosiaalityöntekijöille suunnattuun kyselyymme perhekuntoutuksesta ja sen tarpeesta Lahdessa saimme niin vähän vastauksia, että voimme käyttää näitä tietoja vain suuntaa antavina. Jos olisimme saaneet kattavammin vastauksia työhömme, niin olisimme voineet kohdentaa suunnittelua juuri Lahden perhekuntoutuksen tarpeeseen. Vastausten vähäisyyteen saattoi vaikuttaa se, että uusi lastensuojelulaki tuli voimaan juuri samoihin aikoihin, kun kyselyä tehtiin. Sen vuoksi sosiaalityöntekijät saattoivat olla niin kiireisiä, etteivät ehtineet kiinnittää huomiota kyselyyn.

Perhekuntoutusmenetelmät ja työmuodot ovat samantapaisia jo toimivissa perhekuntoutusyksiköissä ja näissä oli myös yhtäläisyyksiä kyselyn vastauksiin. Teorian, muiden perhekuntoutusyksiköiden vertailun ja kyselyn vastausten avulla pys-

tyimme tekemään perhekuntoutusmallin Pikkulastenkotiin. Perhekuntoutusmalli on sovellettavissa muihin vastaaviin lastensuojeluyksiköihin, mutta ei suoraan siirrettävissä, koska se on suunniteltu Metsäkankaan perhekeskuksen tiloihin ja pikkulapsiperheille.

Perhekuntoutuksen aloittaminen vaatii tilojen lisäksi myös työntekijöiden panosta. Erilaiset menetelmät ovat työskentelyn apuna, mutta tärkeintä on arjen käytännössä lapsen kuuleminen, todesta ottaminen ja se, että lapsi on toimenpiteiden keskiössä. Se vaatii työntekijältä kuuntelemisen taitoa ja oikeiden kysymysten tekemistä. Perheen sijoittaminen laitokseen tuo esiin aikuisten ja lasten yhdessä tekemistä, vuorovaikutusta, erilaisia tunteita ja rutiineja. Perhe on silloin ikään kuin vieraalla maalla, ja työntekijän vastuu on tässä tilanteessa auttaa perhettä sopeutumaan ja löytämään oikeat tavat toimia.

Perheen sijoittaminen laitokseen tulee olemaan oma prosessinsa. On hyvä tietää, miten jo toiminnassa olevissa perhekuntoutusyksiköissä tämä tapahtuu, sillä heidän kokemuksensa tuo tietoa ja välineitä, eikä ”polkupyörää tarvitse keksiä uudelleen”. Pikkulastenkodin perhekuntoutukseen tulevien perheiden kohtaamisessa tulee muistaa ne arvot, jotka ovat olleet Pikkulastenkodilla jo vuosia eli vastuullisuus, asiakaslähtöisyys, tuloksellisuus, tasa-arvoisuus-oikeudenmukaisuus, rehellisyys, ihmisarvo ja rakkaus.

Tulevaisuudessa henkilöstön osaamisesta täytyy huolehtia täydennyskoulutuksella ja jaksamisesta työnohjauksella. Muuttuvat perhekäsitykset, maahanmuuttajaperheet ja yhteiskunnan tilanteiden vaihtelut lisäävät työn vaativuutta ja tiedon tarvetta. Siksi tarvitaan lisäkoulutusta ja tukea työhön. Jatkotutkimusaiheena voisi olla asiakastyön onnistumisen arviointi. Arviointiin pitää kehittää menetelmiä, joilla saadaan esille perhekuntoutuksen vaikuttavuus, asiakastyytyväisyys ja kehittämismahdollisuuksia.

LÄHTEET

Bardy, M. 2002. Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa Kolbe Laura & Järvinen Katariina (toim.) Onks ketään kotona? Pieksämäki: Kustannusosakeyhtiö Tammi RT-Print Oy.

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista diagnoista. Oppaita 60. Helsinki. Stakes.

Eskonen I., Korpinen J & Raitakari S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen A. & Törrönen M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia ja menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus WS Bookwell Oy.

Heikkinen, M. 2001. Perheiden kuntoutusta ryhmässä - Vanhempien kokemuksia alueellisesta projektista. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. Perhetyön ilo ja hämmennys. Stakes aiheita 14/2000.

Helminen, M-L & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Suomen kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus

Hirsjärvi, S. , Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. 12. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hurtig J. 1999. Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B.

Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Hurtig J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg H, Ritala-Koskinen A.&Törrönen M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia ja menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva:WS Bookwell Oy.

Huttunen, T. 2002. Vanhemmuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Vanhempien kokemuksia saamastaan tuesta perhekuntoutuksessa. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Tampereen yliopisto Sosiaalipolitiikan laitos.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Elämää varten. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kekkonen, M. 2004. Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Stakes raportteja 281. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Koivula, L. 2007. Kun sanat ja puhe eivät yksin riitä. Toimintatutkimus lapsiläh- töisen työn kehittämistä Nikinharjun perhekuntoutuksessa. Sosiaalialan koulu- tusohjelma, sosionomi (ylempi amk) opinäytetyö. Helsinki: Stadia, Helsingin ammattikorkeakoulu.

Kokko, R-L. 2006. Tulevaisuuden muistelu ennakoitdialogit asiakkaiden koke- mana. Stakes.

Kristeri, I. 1999. Näe minut. Vanhemmuus ja lapsen kohtaaminen. Hämeenlinna: Karisto Oy, Kirjapaino.

Lahikainen, A. & Rusanen, E. 1991. Sosiaali- ja terveyshallituksen ”Voisiko jotain olla toisin lasten päivähoitossa” -projektin loppuraportti, osa 3. Helsinki:Painokaari Oy.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Helsingin Kustannus-osakeyhtiö Otava.

Lauri, K. (toim) Samassa veneessä. Toipumisen ja kuntoutumisen mahdollisuudet – projekti vv.2002-2006. Loppuraportti. Hyvän Mielen Talo.

Litmala, M. 2003. Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 201. Helsinki: Hakapaino Oy.

Mahkonen, S. 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Makkonen, M. 1995. Keskustelutyö lastensuojelussa. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy .

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. 1. painos. Jyväskylä.

Mikkola P. 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 14. Lastensuojelun Keskusliitto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ovaskainen, S. 2004. Yhdessä vahvemiksi. Tutkimus lasten ja vanhempien tukemisesta Kehrävän perhekuntoutusryhmässä. Opinnäyte Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos.

Perheet 2005. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto. Väestö 2006. Helsinki: Multiprint.

Perhebarometri. 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsitteistä.

Pietilä-Hella, R. 2006. Perhekeskus –kohtaamisen tila ja paikka. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee-tuki kannattelee.Sosiaali ja terveystyö monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: Ps-kustannus WS Bookwell Oy .

Reuna, V. Katsauksia E 3/1997. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki.

Rousu S. & Holma T. 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Suomen Kuntaliitto. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Rousu S. & Holma T. 2004. Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Suomen Kuntaliitto. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Savonlahti, E. & Pajulo, M. 2001. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus-tieteen näkökulma. Teoksessa Andersson M. (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki : Nykypaino Oy.

Särkelä, A. 1994. Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Hakapaino Oy.

Taitto, A. 2002. Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. Opaskirja lasten ja vanhempien vertaisryhmän vetäjille. LK-KIRJAT. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Törrönen, M. 2001. Lapsen etu-yhteinen etu. Teoksessa Andersson M. (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Ensi ja turvakotien liiton julkaisu 27. Helsinki: Nykypaino Oy.

Uusimäki M. Perhetyötäkö kaikki?2005 a Oulu Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2005.

Julkaisemattomat lähteet

Heino, T. 2007. [verkkajulkaisu]. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus

tutkimus- ja kehittämiskeskus. STAKES. [viitattu 6.11.2007]. Saatavissa:
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf>.

Kumpulainen, A. & Valkonen, R. 2005. [verkkojulkaisu]. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004. Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. [viitattu 9.8.2007]. Saatavissa:

http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/PK2004.pdf

Lahden ensi- ja turvakoti ry PuolenMatkanTalo. [verkkojulkaisu]. [viitattu 22.9.2007]. Saatavissa:

<http://www.lahdenensijaturvakoti.fi/puolenmatkantalo.html>

Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö Lastensuojelullinen perhekuntoutus. [verkkojulkaisu]. [viitattu 22.9.2007]. Saatavissa:

http://www.lastenkuntoutus.net/palvelut_perheille/palvelut/lastensuojelullinen_perhekuntoutus

Nuorten Ystävät ry –Huomista varten - Polakka-perhekuntoutus [verkkojulkaisu]. [viitattu 22.9.2007]. Saatavissa:

<http://www.nuorten-yst.fi/index.php?347>

Perhehoito-lehti 2/2007 Leila Hänninen; Perhekuntoutus sijaisperheessä s.10 - 12.

Lastensuojelun kehittämissyksikkö Kaaripiha-esite Joensuu

Heino, T. 13.6.2007 luento Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus

LIITTEET

LIITE 1

LÄHETEKIRJELMÄ LAHDEN KAUPUNGIN LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Me kaksi Metsäkankaan perhekeskuksen työntekijää täydennämme omia tutkintojamme sosionomi AMK-tutkinnoksi. Teemme opinnäytetyötä aiheesta Perhekuntoutusmallin kehittäminen pikkulapsiperheille Metsäkankaan perhekeskuksessa.

Launeen perhekeskus muutti kesäkuun lopussa Metsäkankaalle ja sai uudeksi nimekseen Metsäkankaan perhekeskus/Pikkulastenkoti. Perhekeskuksen tiloihin kuuluu yksi huoneisto (2h+k), mikä mahdollistaa koko perheen sijoituksen. Siten voimme aloittaa perhekuntoutusta, jonka tarve on tullut esiin työskennellessämme Launeen perhekeskuksessa.

Vastaamalla autat meitä perhekuntoutusmallin kehittämisessä. Vastauksesi ovat meille tärkeitä, sillä tarvitsemme teidän asiantuntemustanne, jotta saamme tiedon siitä, millaista perhekuntoutustoimintaa Lahden sosiaalitoimen lastensuojelussa toivotaan. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Toivomme, että vastaat 11.11.2007 mennessä.

Tutkimuslupa myönnetty 18.10.2007. Viranhaltijapäätös § 236.

Kirsti Airaksinen

Outi Nikkilä

LIITE 2

KYSELYLOMAKE

SYKSY 2007

Aiheena Perhekuntoutus pikkulapsiperheille

1. Miten määrittelet perhekuntoutuksen?
2. Minkälaiset lastensuojelun asiakasperheet mielestäsi hyötyisivät perhekuntoutuksesta?
3. Millaisessa perhetilanteessa tarjoaisit perheelle perhekuntoutusta?
4. Mitä työmuotoja toivoisit tällaisten perheiden kuntoutuksessa käytettävän?
5. Minkä pituinen kuntoutusjakso olisi mielestäsi riittävä?
6. Minkälaisena pidät pikkulapsiperheiden perhekuntoutuksen tarvetta omalla alueellasi?
7. Työntekijöiden toiveet/terveiset opinnäytetyön tekijöille:

Kiitos vastauksestasi!